Nabat. Darıxmasaydı, ayılmazdı ki...

Qafar. Gəlirəm mənim gülüm-bülbülüm... Əşi adama hər nə olsa yenə öz arvadından olar. Yaxşı deyiblər, qonşuya ümid olan şamsız qalar.

Çimnaz (*gəlir*). Qafar, yenə nə var ki, kefin belə kökdür.

Qafar. Heç, Çimnaz, maşına çata bilmədim. Qayıtdım evimə. Sənə nə olmuşdu, başın ağrıyırdı?

Çimnaz. Balaca.

Qafar (*Nabata*). Bəs sən deyirdin lap bərk ağrıyır. Şeytan... Arvad, amma öz aramızdır, hərdən yuxuda yaman xoruldayırsan ha.

Çimnaz. Qızdırmadandır, teatr ki var.

Qafar. Necə teatr? Nə teatr?

Çimnaz. Hə, hə, o teatr... yuxudakı teatr, Qafar, yuxuda çox qəribə bir teatr görmüşəm.

Qafar. Əcəb eləmisən. (*Nabat Əlini pəncərədən otağa salır.*) Çimnaz, bax, əsil teatr budur, bu.

Çimnaz. Əli yaxşı oğlandır. Nabata layiq oğlandır.

Qafar (*onları süzür*). Nə deyirəm ki, yaxşı, Çimnaz, yuxuda məni görmədin ki!

Çimnaz. Yox.

Qafar (*kənara*). Yaxşı ki, görməyib, yoxsa atamı yandırardı... (*Çimnaza*) De görüm, yuxuda nə gördün axı?

Çimnaz. Qafar, yuxudakı teatrda bilirsən necə oynayırdım...

Qafar. Olmaz ki, yuxu teatrında oynadığını bizimçin oynayasan könlümüz açılsın.

Çimnaz. Bu dəqiqə... Nabat... Sən də gəl birgə oynayaq. Bax belə.

Oynayırlar.

Qafar (*dingildəyir*). A kişilər mənim evim doğrudan da teatrxanaymış, teatrxana!

Çimnaz (*kənara, ucadan*). Öz xoşunla bizi teatrlara aparmayınca, bizim evimizdə hər gecə belə gülməli teatr tamaşaları olacaq. (*Tamaşaçılara*) Hamınız buyurub gələ bilərsiniz.

PƏRDƏ

1922

QAÇAQ NƏBİ

Beş pərdəli, doqquz şəkilli tarixi dramatik poema

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Nəbi	– xalq qəhrəmanı, 30 yaşında.
Həcər	– onun arvadı, 24 yaşında.
Alı kişi	– Nəbinin atası, 50 yaşında.
Gülbacı	– Həcərin anası, 45 yaşında.
Mehdi	– Nəbinin qardaşı, 25 yaşında.
Şah Məmməd	– Həcərin atası, 45-50 yaşında.
Çimnaz	– Həcərin yoldaşı, 20 yaşında.
Qurd Kərim	– Nəbinin dəstəsinə soxulmuş satqın; 30 yaşında.
Qəhrəman, Tapdıq, Mürsəl, Səfər kişi, Vəli	– Nəbiyə qoşulmuş kəndlilər.
Musa	– Təbriz kəndlisi, 40 yaşında.
Qasım	– Təbriz kəndlisi, 35 yaşında.
Güllü xala	– Musanın arvadı, 30 yaşında.
Qazaq Vasili	– Nəbiyə qoşulmuş yoxsul qazaq, 35 yaşında.
Təhmas bəy	– Qarabağ bəyi, 45 yaşında.
Səlim bəy	– Təhmas bəyin oğlu, 25 yaşında.
Cümşüd bəy	– Qarabağ bəyi, 40 yaşında.
Mahmud bəy	– Qarabağ bəyi, 35 yaşında.
Məmməd	– koxa, 40 yaşında.
Xəlil	– tacir, 50 yaşında.
Leyla	– Xəlilin arvadı, 35 yaşında.
Slavçinski	– polkovnik, 50 yaşında.
Cəlil	– strajnik, 35 yaşında.
Fatma	– Mürsəlin arvadı, 40 yaşında.

Bəylər, strajniklər, qazaqlar, kəndlilər.

Hadisə 1890-95-ci illərdən bəhs edir.

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Qarabağ, Şuşa qalası, Təhmas bəyin həyəti. Bayırda səs-küy qalxır. Cümşüd bəy və strajniklər vergi verməyən kəndliləri döyə-döyə həyətə gətirirlər. Nəbi bir yanda odun yarır.

Cümşüd bəy

Uzun danışmayın deyirəm sizə,
Dərinizi soymaq borc olsun bizə.

Səfər kişi

Təqsirimiz nədir, bir deyin, bilək.

(*Əlini göyə qaldıraraq*)

Bu nə güzərandır, ey zalım fələk!

Cümşüd bəy

Kəs səsini köpək... Beyniniz kütdür.
Bu kəndistan ki var, barsız söyüddür.
Söyürsən, döyürsən, qanmır ki, qanmır,
Özü, öz halına yanmır ki, yanmır.
Toxumunuz kəsilsin gərək dünyadan.

Tapdıq

Sizi kim yaşadar onda firavan?

Səfər kişi

Ayağımız yalın, başımız açıq,
Hamımız bir dərddə, hamımız acıq.
Sıxır pəncəsində vergilər bizi,
Haram yaşamaqdır qudurdan sizi.
Bir söz, əlinizdən gəlmişik cana.

Cümşüd bəy

Sus ki, bulaşdırram ağzını qana!
İstəyiniz nədir, deyiniz görək?!

Səfər kişi

Qanlı tifağınız pozulsun gərək!

Cümşüd bəy

Bəyliyin yerində murdar donuz tək
Dilənirsiniz, bax, yeyib, içərək.
Donquldanırsınız işə gələndə,
Təqsir ölləndədir, ancaq ölləndə!..

Səfər kişini döyürlər, səsə Təhmas bəy çıxır.

Səfər kişi

Məndə can qalmadı, ah,
Ölürəm, aman allah...

Təhmas bəy

Bu nə qalmaqaldır, bağıran kimdir,
Allahı köməyə çağıran kimdir?
Cümşüd bəy, de görüm, nə olub yenə?

Cümşüd bəy

Bunların ucundan gün yoxdur mənə.
Səhərdən düşmüşəm əldən, ayaqdan,
Sağ yer qoymayıblar məndə bayaqdan.
Dad, aman əlindən bu kəndlilərin,
Od yağır dilindən bu kəndlilərin.
Bu ilki vergilər qalsın bir yana,
Keçən ilinkinə min cür bəhanə
Gətirib vermirlər...

Təhmas bəy

Kəndli tayfası
Qudurar döyməsə onu ağası.

Səfər kişi

Təhmas bəy, camaat ölür acından,
Yandı taxılımız, gəlmədi ələ.

Təhmas bəy

Sus, yoxsa asdırram dar ağacından.

Səfər kişi

Günahımız nədir?

Təhmas bəy

Rədd ol, çıx çölə!
Vergiləri verin, o doğru deyir.

Səfər kişi

Acından camaat çöldə ot yeyir.
Özün bilirsən ki, bu il bu yerdə
Yağınlıq olmadı, el düşdü dərdə.
Olan-olmazı da məhv etdi dolu,
Elinsə ürəyi qəzəblə dolu...

Təhmas bəy

Qəzəbə bir baxın, kəs, qoca köpək!
Burnundan tökülsün verdiyim çörək.

Səfəri yenə döyürlər.

Cümşüd bəy

Vergilər bir yana, bunlar hələ bir,
Vallah, biyara da getmək istəmir.
Mən yazıq dedikcə: çıxsın biyara,
Elə bil deyirsən daşa-divara.

Təhmas bəy

A Cümşüd, deyəsən xərifləyirsən,
Sənə ki, min dəfə tapşırmışam mən:
Bu qanmaz tayfayla danışma yumşaq,
Allaha çox şükür, deyilsən uşaq.
Aldanma kəndlinin sən göz yaşına,
Üzünə güldünmü, çıxar başına.
Biyara getməyən, vergi verməyən,
Bəylərə hörməti lazım görməyən,
Bilsin ki, nə qədər bu canım sağdır.
Əlimdən salamat çıxmayacaqdır!

(*Otağa keçir.*)

Koxa Məmməd iki strajniklə qurd Kərimi çəkə-çəkə gətirirlər. Strajniklərdən birinin üz-gözü qana bulanmışdır.

Koxa

Bəyin nökərinə əl qaldırmağı
Sizə kim öyrətdi? Köpək uşağı!

Qurd Kərim

Vay, öldüm, vurmayın, yazığam.

Koxa

Kiri!
Bax, gör, nə etmisən, axmağın biri.

(*Strajniki göstərir.*)

Qanadıb fağırın ağız-burnunu.

Təhmas bəy

(*gələrək*)

Bu nədir? Kim salıb bu hala bunu?

Koxa

Yol kəsən, baş kəsən, zəncirsiz dəli,
Şübhəniz olmasın, belədir, bəli.
Lotunun, əclafın, alçağın biri,
Oğrunun, quldurun, qaçağın biri
Kəndirbaz, hoqqabaz, meymun oynadan,
Hər yerə baş vurub qazan qaynadan,
Bizləri saymayan, dələduz, lovğa...

Təhmas bəy

Müxtəsər et görüm, uzatma, Koxa!

Koxa

Bu qurd Kərim ki var, köpək oğludur,
Fağır strajnik buyruq quludur.
Sizin əmrinizə elərkən əməl
Bax, bu zatıqırıq, yaramaz, əfəl
Vurub baş-gözünü bulayıb qana,
Demək, əl qaldırıb sizə, divana.

Təhmas bəy

Sən atayın goru, uzatma ancaq.

Koxa

Xırmanda taxıllar yığılıb dağ-dağ,
Durur qalaq-qalaq odun meşədə,
Qorxuram, hamısı zay olub gedə.
Bunlardan bir kimsə yetmir haraya,
Vurmur öz əlini ağdan-qaraya.
Tutmağa çalışdım bunları dilə,
Yola gəlmədilər pişim-pişimlə.
Cin vurdu başıma, çıxdım özümdən,
Hamsını doyunca kötəklədim mən.
Bunun əti gərək çəkilə şişə,
Zorla camaatı qovmuşdum işə
Bu gəlib qoymadı, qarışdı ara.
Budur, döyə-döyə gətirdim bura.

Təhmas bəy

Yaxşı, hamınıza deyirəm təkrar,
Tez at-arabanı qoşun hər nə var.

Tapdıq

Bizdə at-araba nə gəzir?

Təhmas bəy

Belə?
Ağlınız yerinə gəlməyib hələ?
Öküzləri qoşun!

Tapdıq

Öküz varmı ki?

Təhmas bəy

Mənim bir sözümü etməyin iki,
Atanı, anamı, arvadını qoş,
Cəddi-əqrəbanı, övladını qoş!..

(*Cümşüd bəyə*)

Baxma sən bunların ağlamağına,
Arvadlı, kişili qat qabağına,
Yumruqla, təpiklə çıxart biyara,
Hökmümə əməl et, yox başqa çara.

(*Qurd Kərimi göstərir.*)

Bunu da saxlayın qoduqluqda ac,
Vurun kürəyinə yüz yağlı qırmac!

Nəbi

A bəy, rəhmə gəlin, insafa gəlin,
Onsuz da xoş günü yoxdur bu elin.

Təhmas bəy

Nəbi, neçə kərə demişəm sənə,
Qapımda nökərsən, ağ olma mənə!

Nəbi

Bəy!.. Axı...

Təhmas bəy

Canımı yığmısan bura.

(*Boğazını göstərir.*)

Sonra danışaram, sənlə sonra!

Mahmud bəy

(*Otaqdan çıxır.*)

Təhmas bəy, pozmayın heç nəşənizi,
Gedəyin, qonaqlar gözləyir sizi.

Gedirlər. Cümşüd bəy, koxanın və strajniklərin köməyi ilə kəndliləri zorla bayıra çıxarırlar. Nəbi odun yarır.

Nəbi

Yanıram içində alovun, odun,
Bəy başı olaydı gərək bu odun!
Onu bu baltamla yaraydım belə.

Tapdıq

Qara günlərimiz daldadır hələ.
Allah da, Quran da onlarınkıdır,
Qanun da, divan da onlarınkıdır.

Nəbi

Belə getməyəcək, görəsən bir gün
Bu fəsad ocağı olar sərnigün!

Vasili

Vasili, Vasili, taleyinə bax!
Məzlumlar əlinlə edilir dustaq.

Nəbi

Qazaq, razısanmı bu əməlindən?
Ayrılıb yuvandan, doğma elindən
Nə üçün gəlmisən bizim dağlara?
Sizin yerlər hara, bu yerlər hara?!

Vasili

Məni özünüzə bilməyin düşmən,
Qafqaza gəlmədim öz xoşumla mən.
Əsgəri xidmətin quluyam ancaq.

Nəbi

Düşmən deyilsənsə düz söylə, qazaq,
Rusiyətdə nə var?

Vasili

(*gülümsəyərək*)

Nə deyim?

Nəbi

(*gülərək*)

Yenə.

Vasili

Niyə bu sualı verirsən mənə?

Nəbi

Bilmək istəyirik, orda kəndlilər
Xoşbaxt yaşayırmı barı bir qədər?

Vasili

Qardaş, sən nə qoyub, nə axtarırsan?
Hər yerdə iğtişaş, hər yerdə üsyan,
Alovlu nəğmələr ucalır göyə.

Nəbi

Görünür hamının istəyi birdir,
Bütün məzlumların ürəyi birdir.

Vasili

Çox yaxşı adamsan, duyuram ki, sən...
Gözündən görürəm ürəyini mən.

Nəbi

Zindansız dustağam öz vətənimdə,
Ağ gün həsrətilə yaram qan verir.
Yanır xanimanlar, çapılır ellər,
Əyri kefə baxır, doğru can verir.

Vəli

(*Daxil olur.*)

Nəbi, xoş görmüşük, kefin necədir?

Nəbi

Günəşli gündüzüm zülmət gecədir.

Vəli

İndicə rast gəldim yolda bir qıza,
Meydan oxuyurdu aya, ulduza.
Anam-bacım olsun, göyçəkdi, göyçək,
Gözləri badamdı, saçları ipək.
O qız, gözün aydın, səni axtarır.

Nəbi

Nə dedin, nə dedin? Məni axtarır?

Bu an Həcər görünür. Nəbi cəld onu qarşılayır.

Nəbi

Həcər? Bu gördüyüm yuxudur, nədir?

Həcər

Yuxu niyə olur? Gözünü sil bir!

Nəbi

Yox, yuxum çevrilib oldu həqiqət,
Sıxdıqca ruhumu bir acı həsrət,
Çaldıqca qapını ayrılıq daşı.
Axdı ürəyimə gözümün yaşı.
Bir daha çevrilməz göz yaşım selə.

Həcər

Heç məni demirsən, yuxumda belə
Nəbi, Nəbi deyib, çəkirəm haray.
Sənsiz nə yeməyim, nə içməyim var.
Birdir gözlərimdə sənsiz qış, bahar.
Sənsiz nə ürəyim, nə üzüm gülməz.
Quru bir cəsəddir Nəbisiz Həcər.

Nəbi

Ürəyi ürəkdən ayıra bilməz
Ah, nə bu ayrılıq, nə də ki, xəncər.
Nigaranam, Həcərim, çox.
Kəndimizdə nə var, nə yox?

Həcər

Kənd yenə o kənddir qışda, baharda,
Ancaq nə edim ki, sən yoxsan orda.

Nəbi

Nə deyim, ay Həcər, nə deyim sənə,
Toy xərci gərəkdir, bilirsən, mənə.

Həcər

Bilirəm, ay Nəbi, bilirəm...

Nəbi

Onda
Qoy dözək zəhmətə sənin yolunda.
Həcər, yadındamı, hər baharda biz
Birlikdə çıxardıq dağa ikimiz.
Baxardıq köpürüb axan sulara,
Bu xoş tamaşadan ayrılıb sonra,
Yığardıq meşədən biz ətək-ətək
Yanağın, dodağın rəngdə çiyələk.
O günlər düşəndə yadıma mənim
Oynayır yerindən ruhum, bədənim.

Həcər

Hərdən də çalardın mənimçün tütək...

Nəbi

Yenə o günlərlə döyünür ürək.

Həcər

Kəndə qayıdardın qaş qaralanda.

Nəbi

Yoxsul daxmamızda çıraq yananda.

Həcər

Mənciyəz anamdan yeyərdim töhmət.

Nəbi

Zarafat gəlməsin sənə məhəbbət.
Söz ver ki, ömrünün axırınadək
Mənim olacaqsan, Həcərim, mənim!

Həcər

Sənindir sinəmdə döyünən ürək
Yetincəyə qədər əcəlim mənim.

Səlim bəy sərxoş vəziyyətdə otaqdan bayıra çıxıb Həcəri görür. Həcərin gözəlliyi onu heyrətə salır.

Səlim bəy

Aha... Baxçamıza qonmuş göyərçin,
Allah göndərmişdir onu mənimçün.

(*Nəbiyə*)

Nəbi, bu qız kimdir?

Nəbi

Bizim ellidir.

Səlim bəy

Bəh, bəh, bərəkallah, gözələ bax bir.
Ay qız, adın nədir?

Həcər

Həcər...

Səlim bəy

(*Cümşüd bəyə*)

Çox gözəl...

Həcər

(*Nəbiyə*)

Mən getdim...

(*Getmək istəyir.*)

Səlim bəy

Hara?
Dur, qaçma, yaxın gəl!
Səni kim böyüdüb belə nazənin?
Tayın, bərabərin tapılmaz sənin.

Nəbi

(*Həcəri ondan qoruyur.*)

Səlim bəy, qoy getsin.

Səlim bəy

Sən dinmə görək!

Nəbi

Yad gözlər Həcəri görməsin gərək.

Səlim bəy

Gözəli gözlərdən gizlətmək olmaz.

(*Qolundan tutur.*)

Gəl gedək, məclisə can gəlsin bir az,
İçək sağlığına kef otağında.

Nəbi

(*Həcəri onun əlindən alır.*)

Onun nə işi var qan ocağında?!
Çək onun əlindən murdar əlini!

Səlim bəy

Namərdəm kəsməsəm acı dilini.

Nəbi

Bəy vurram...

Səlim bəy

Sən bunun cürətinə bax!
Bəyə əl qaldırır südəmər uşaq.

Həcər

Amandır, ay adam, amandır, kömək!

Nəbi

Daşdı səbir kasam, al gəldi, köpək!

Səsə Vasili, bir neçə kəndli və Cümşüd bəy gəlir.

Cümşüd bəy

Bəyə əl qaldırmaq?! Nankor qudurğan!

Nəbi ilə əlbəyaxa olurlar, vuruşma zamanı Nəbi Səlim bəyi yerə yıxır.
Cümşüd bəy Nəbini nişan alarkən Nəbi Səlim bəyi buraxır.
Növbətçi qazağın tüfəngini alıb Cümşüd bəyi vurur.

Nəbi

Sən də al payını, cəllad!

(*Həcərlə birlikdə aradan çıxır.*)

Cümşüd bəy

Ah... aman.

Hamı səhnəyə doluşur.

Mahmud bəy

Nə olub?..

Səlim bəy

Xəyanət...

(*Vasilini şilləyir.*)

Alçaq, yaramaz.

Mahmud bəy

Tez olun, tez olun, yubanmaq olmaz,
Atları dörd nala çapın, gətirin,
Harda olmuş olsa tapın, gətirin!
Vurdu Cümşüd kimi mərdi, igidi...

Təhmas bəy

Vuran kimdi?

Mahmud bəy

Alı oğlu Nəbiydi!

PƏRDƏ

İKİNCİ PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Təhmas bəyin həyəti. Strajnik gəlib otaqdan Təhmas bəyi səsləyir.

Strajnik

Təhmas bəy, a Təhmas bəy!

Təhmas bəy

Nə olub, ay lovxəbər!

Strajnik

Bədbəxtlik üz veribdir.

Təhmas bəy

Tez ol, danış müxtəsər!

Strajnik

Nəbi...

Təhmas bəy

Yenə də Nəbi? Əcəb qalmışıq aciz.

Strajnik

Əsgəran dərəsində soyub poçtu tər-təmiz,
Pullarısa paylayıb lüt, yoxsul kəndlilərə.

Təhmas bəy

Ayıq olun, demişəm, sizə azı min kərə.

Strajnik

Onu gözdən itirdik biz, əlli igid atlı,
Bilmədik göyə çıxdı, yoxsa ki, yerə batdı.

Təhmas bəy

İtil, rədd ol!..
Ağalar, yox, buna dözmək olmaz.
Ürəyimi qurd kimi gəmirib yeyir qisas.
Qorxudan neçə aydır, rahat yata bilmirik,
Nəbini axtarırıq, lakin tuta bilmirik.
Belə getsə üzümüz əsla gülməyəcəkdir.
Papaqdır başımızda, deyin, yoxsa ləçəkdir?!
Nəbinin dəstəsinə qoşulan lüt kəndlilər
Kökümüzü kəsərlər fürsət tapsalar əgər.

Səlim bəy

Gündüz-günortaçağı, buna mat qalmışam mən
Otuz at qaçırıblar bəyliyin töyləsindən.

Təhmas bəy

Qorxun, aparmasınlar arvad, uşağınızı,
Ələ keçirməsinlər bütün torpağınızı.
Bəylər, qulaq asınız, sözüm acı olsa da,
Haramdır qeyrətsizə yaşamaq bu dünyada!
Hanı vurhavurumuz, hanı gəlhagəlimiz,
Hanı görən gözümüz, hanı vuran əlimiz?!

Səlim bəy

İsti-soyuqçun deyil başımdakı bu papaq,
Nəslimizin baxtına qılıncım yol açacaq.
Hər kim olursa olsun, aman vermərəm yada,
Mən ölümə adınla sözsüz gedərəm, ata!

Təhmas bəy

Atana oxşamısan, Səlim, gəl öpüm səni,
Yaxşı başa düşmüsən oğulluq vəzifəni.

Mahmud bəy və Koxa Məmməd kefli halda gəlirlər.

Koxa

Təhmas bəy, xoş görmüşük, salam bütün bəylərə!

Təhmas bəy

Gör nə kökə düşmüsən.

Koxa

İçməmişik boş yerə.

Təhmas bəy

(*İstehza ilə*)

Çək başına yorğanı, sübhə qədər xorulda,
Sonra hüzurumuzda yağmasan da, gurulda.

Koxa

Vallah, biz nə yatırıq, nə də xoruldayırıq,
Mən, Mahmud bəy, bu saat gur-gur guruldayırıq.
Bir kələk qurmuşuq ki, gələcək bizdən xoşun,
Məsəl var, bata bilməz bir nəfərə bir qoşun.

Təhmas bəy

Hardan gəlirsiniz?

Koxa

Kefdən, damağdan.

Təhmas bəy

Bu haqda deyirdim elə bayaqdan,
Siz nə haydasınız, aləm nə hayda.

Koxa

Bizim tədbirimiz verməsə fayda
Vur, öldür məni də, Mahmud bəyi də.

Mahmud bəy

(*Təhmas bəyə nə isə pıçıldayır.*)

Lap sən deyən oldu.

Təhmas bəy

Bayaqdan de də...

Mahmud bəy

Boyun qaçırırdı əvvəlcə yaman.
Sonra tutub onun boş damarından
Yağlı vədələrlə gətirdik yola,
Deyin, kim satılmaz pula, qızıla?!
Sənin sözlərinə qol qoyur tamam.

Təhmas bəy

Afərin, afərin, bax, buna varam.

Koxa

İndi bildiniz ki, koxalıq nədir?

Təhmas bəy

Tez ol, qurd Kərimi yanıma gətir.

Koxa

Göz üstə.

Təhmas bəy

Bəylər, içəri keçin, məni gözləyin bir az,
Vacib bir iş var, onu təxirə salmaq olmaz.
Mahmud bəy, deyəsən işlər düzəlir.
Bir söz, bu hiyləniz xoşuma gəlir.

Koxa Qurd Kərimi gətirir.

Təhmas bəy

A gədə, yaxın gəl, yaxşı qulaq as.

Koxa

Mərhəmət kanidir ağamız Təhmas.

Təhmas bəy

Günahın böyükdür, bilirsən özün,
Bu gündən azadsan, buna nə sözün?!

Qurd Kərim

(*Təhmas bəyin ayaqlarına qapanır.*)

Sizin qulunuzam ölənə kimi.

Təhmas bəy

Mahmud bəy fikrimi sənə deyibmi?

Qurd Kərim

Bəli, deyib, deyib...

Təhmas bəy

Bilirsən, demək,
İnan, baş tutarsa bu böyük kələk
Bəylərin yanında ucalar başın.
Tərəddüd etməkdən büsbütün daşın!

Qurd Kərim

Hərdən düşünəndə əsirəm zağ-zağ.

Təhmas bəy

İgid də qorxarmı?

Mahmud bəy

Ağgözə bir bax.
Fürsət tapan kimi verməzsən aman,
Sabahın parlaqdır, sözümə inan.

(*Ona tapança verir.*)

Təhmas bəy

(*Ona pul verir.*)

Arxanda bəylər var, qorxma heç nədən.

Qurd Kərim

Dedim ki, ömürlük qulunuzam mən.

Mahmud bəy

Durma, get!

Qurd Kərim

Baş üstə!

(*Gedir.*)

Təhmas bəy

(*Mahmud bəyə*)

Afərin, yaşa!..

Koxa

Bəs mən yaşamayım?

Təhmas bəy

Sən də min yaşa!
Ağalar, bu tədbir baş tutsa əgər,
Başımız ucalıb göylərə dəyər.
Açılar gül kimi bəylərin baxtı,
Sarsılmaz kökündən padşahın taxtı.

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Qayalıqdır. Uzaqdan tütək və oxumaq səsi gəlir. Bir azdan sürünə-sürünə bir bələdçi səhnədə görünür. Fit verib yoldaşlarını səsləyir. Koxa, Qurd Kərim və bir neçə strajnik gəlir.

Cəlil

Onlar bu ətrafda olsunlar gərək...

Koxa

Gəlin işimizi vaxtında görək.

Qurd Kərimi ağaca sarıyırlar.

Qurd Kərim

Gərək qurmayaydıq bu tələni biz,
Olubdur qorxudan tüklərim biz-biz.

Koxa

(*Qurd Kərimi vurur.*)

Bağır, bağırtından titrəsin dağlar!
Eşidib səsinə gəlsin qaçaqlar.

Onu yalandan vururlar.

Görürəm, döşünə yatmayır şallaq,
Kimi axtarırdın meşədə, alçaq?!

Qurd Kərim

Nəbini, Nəbini, qoçaq Nəbini,
Bəylərin gözünə bıçaq Nəbini.

Vururlar və qaçırlar.
Cəlili qaçaqlar vurur. Koxanı tuturlar.

Nəbi

(*Gəlir.*)

Dayanın, bu nədir, kimdir döyülən?
Niyə dinmirsiniz? Sizinləyəm mən!

Koxa

(*Titrəyir.*)

Buyruq qullarıyıq, yox, təqsir bizdə,
Bizə döy dedilər, döyürük biz də.

Nəbi

Kim dedi? Cavab ver!

Koxa

Səlim bəy.

Nəbi

Aha...

Koxa

Belədir, and olsun o bir Allah.

Nəbi

Kəs səsini!

(*Kərimə*)

Qardaş, nəçisən, kimsən?

Qurd Kərim

Zindandan qaçmışam bu dağlara mən.
İzimə düşərək tutdular məni,
Getdi ağrılarım görüncə səni.
Pənah gətirmişəm adına, Nəbi!
Yetiş mən yazığın dadına, Nəbi!

Nəbi

Bir dayan, mən səni tanıdım, qoçaq,
Sən də çox yemisən bəylərdən şallaq.

Qurd Kərim

Qoydu ürəyimdə kamımı fələk,
Ömür xırmanımı sovurdu külək.

Nəbi

Tək əldən səs çıxmaz, yadında saxla.

(*Koxanı göstərir.*)

Onu öz əlinlə ağaca bağla!

Koxa

Sən nə danışırsan, qurbanın olum...

Nəbi

Bağlayın!

Koxa

Hər yandan bağlandı yolum.

Onu ağaca bağlayırar.

Qurd Kərim

İndi çək cəzanı!

Koxa

Günahım nədir?

Vəli

Sıpanın belinə gəlməyir kəndir.

Mehdi

Vurun, qardaşlarım, ölüncə vurun!

Koxa

Vay öldüm, yazığam, vurmayın...

Mehdi

Vurun!..

Nəbi

Açın, kifayətdir, itilib getsin.

Koxa

Allah ömrünüzü çox uzun etsin...

Nəbi

Mən mərdlik naminə buraxdım səni.

Koxa

Özünə borclu bil qəbrəcən məni.

Nəbi

Koxa, Səlim bəyə sən çatdır bunu:
Xalqın intiqamı gözləyir onu.

Koxa

Baş üstə, deyərəm... Daha nə deyim?

Mehdi

(*Zarafatla*)

Ağrısını alım, gözünü yeyim.

Gülüş, Koxa gedir.

Vəli

Adam da düşməni buraxar əldən?

Qəhrəman

Nəbinin işinə məəttələm mən.

Mehdi

Haqlısan a Vəli, o haramzadə
Bir gün görərsən ki, dönüb cəllada,
Əlində qılıncı vurur boynunu.

Qəhrəman

Mehdi qardaşımız düz deyir bunu.

Bu halda qaçaqlar tacirləri və başqa yoldan ötənləri gətirirlər.

Tapdıq

Budur, bu tacirlər, bu da malları.

Vəli

Tacirin çox olur dövləti, varı.

Mehdi

Mən yanılmıramsa bunlardır ki, var
Aclıq törədənlər, ölüm yayanlar.

(*Tacirlərə*)

Qoyub başınızı qızılın üstə,
Kağız pulun üstə, ağ pulun üstə
Kefə baxırsınız eldən xəbərsiz,
İndicə hesabı çürüdərik biz.

Nəbi

(*Görünür*)

"Hörmətli" qonaqlar, xoş gördük sizi,
Qorxmayın, sıxmayın ürəyinizi,
Silahınız varsa tez atın yerə!..

Xəlil

And olsun Allaha və peyğəmbərə,
Silahımız yoxdur.

Onları axtarırlar.

Mehdi

Yalan deyirsən.

(*Onun cibindən tapança çıxarır.*)

Xəlil

Məndən peşkəş götür şoqəribi sən.

Vəli

Niyə titrəyirsən, a tacirbaşı?

Xəlil

Əzəldən sevmərəm dava-dalaşı.
Mallar sizin olsun, bizə dəyməyin!

Vəli

Onsuz da bizimdir, zəhmət çəkməyin.

Mehdi

(*Tacirə*)

Sənin öz cibindən varmı xəbərin?

(*Onun sinəsini yoxlayır.*)

Mən səhv etmirəmsə qızıldır dərin.

(*Qızıl torbasını çıxarır.*)

Xəlil

Onlara dəyməyin, çatlayar bağrım.
Allah, nə pis oldu mənim axırım?

Mehdi

Kəndlilər çılpaqdır, acdır...

Xəlil

Bizə nə?

Mehdi

Vicdansızın biri, dilin var yenə?
Qurd kimi daraşıb hər bədənə siz
Qanını soraraq kökəlirsiniz.

Xəlil

Mən yaxşı adamam, oğlum, qulaq as.

Mehdi

Cidanı çuvalda gizlətmək olmaz.

Xəlil

Barı, öldürməyin.

Vəli

Bəsdir, az ula!

Nəbi

Bunları salamat ötürün yola.

Xəlil

Çıxmaz bu yaxşılıq yadımdan, Nəbi,
Görüm var olasan, qəhrəman Nəbi!

Tacirləri ötürürlər. Uzaqdan bayatı səsi gəlir.

Səs

Əzizim, neylim sənə,
Düşübdür meylim sənə,
Mən dönsəm könül dönməz,
Sən dönsən, neylim sənə.

Bir dəstə kəndli gəlir.

Səfər

Xoş gördük, ay Nəbi.

Nəbi

Salam, əmi can,
Siz niyə gəldiniz?

Səfər

Bilərsən, dayan...

Nəbi

Tez ol, danış görək.

Səfər

Qurbanın olum,
Belə güzərandan yaxşıdır ölüm.

Nəbi

Kəndimizdə nə var?

Səfər

Hər evdə matəm,
Deməklə qurtarmaz, doludur sinəm.
Nəbi, bundan apar sən hesabını
Aclığın daş əli döyüb qapını.
Qıyır körpələrə, gözəl canlara,
Bağrım dərd əlindən yaradır, yara!..
Ellərin qanına susayıb bəylər,
Məgər bu işləri görməyir göylər?

Nəbi

Qəribə adamsan, bu ayaqda sən
Bəylərdən, göylərdən nə gözləyirsən?
Bu barədə sonra, de görüm mənə,
Divan sizdən vergi istəyir yenə?

Səfər

Hələ qurtarmayıb vergi davası,
Alıb altımızdan xalça-palazı
Qoyublar hamını quru yer üstə,
Ürəklər yaralı, könüllər xəstə.

Xalqın haqq səsinə qulaq asan yox,
Qanlı qanunları silib pozan yox.
Eşitdik, çıxmısan bizə havadar.
Verdi ürəyimiz belə bir qərar:
Elliklə qoşulaq sənin dəstənə,
Şığıyaq qartal tək düşmən üstünə.

Vəli

Qocasan, ağarıb saçın, saqqalın,
Dava ayağında pis olar halın.

Səfər

Siz allah, bir görün, kim kimə gülür,
Gücümü bu ellər, bu dağlar bilir.
Buna şübhən varsa gəl bir tutaşaq,
Ağzın süd qoxuyur, uşaqsan, uşaq.

Nəbi

Zarafat elədi, sındınmı, söylə?

Səfər

Eh, cib-cib öyrədir bir görün necə
Bildirki sərçəyə bu ilki sərçə.

Nəbi

Hər şeyin yeri var, doğrudur, qoca,
Başın dağlar kimi ucadır, uca.

Səfər

Nəbi can, bir xəbər eşitmişəm mən,
Ancaq ki...

Nəbi

Bayaqdan niyə demirsən?

Səfər

Xeyli var dillərdə gəzir bu xəbər:
Kim sənə qıyarsa pul verəcəklər.
Hanı Səlim bəydə qıl qədər vicdan,
Bu sözü deyirlər onun adından.

Nəbi

Bütün el-obaya bunu yayıb o,
Başıma min manat qiymət qoyub o.
Mənsə Səlim bəyin başına ancaq
Bircə quruş qiymət qoymuşam nahaq.
O başçün bu çoxdur, demirəm əbəs,
Çünki onun başı quruşa dəyməz!

Səfər

Dəyməz, Nəbi, dəyməz, haqlısan, oğlum!
Dar gün görməyəsən heç zaman, oğlum!

Nəbi

(*Qaçaqlara*)

Dostlar, budur mənim arzum, əməlim:
Bir yerə toplansın qaragün elim.
Bəylərin zülmünə nəhayət verək,
Zəncirsiz, zindansız bir həyat sürək.
Özümüz çalışaq, özümüz əkək.
Bizə dərd olmasın bir parça çörək.
Doğma balaları bizik bu yerin,
Bu torpaq bizimdir, deyil bəylərin!

Səfər

Bizə yaraşmayır köləlik, Nəbi,
Qılınc vuran qolun heç bükülməsin.
Görüm düşməninin üzü gülməsin!

Nəbi

Hələlik yağılar güclüdür, bəli,
Gec-tez zərbəmizdən qırılır beli.

Səfər

Nəbi, danış, danış, dilinə qurban.

Nəbi

Dostlar, əminəm ki, gələr bir zaman,
Torpaqlar altına etsək də səfər
Hörmətlə yad elər bizi nəsillər.

Tapdıq

(*Tələsik gəlir.*)

Nəbi, Nəbi, qardaş.

Nəbi

De, nə var yenə?

Tapdıq

Dustaq aparırlar qazaqlar yenə.

Nəbi

Görəsən yenə də kim düşüb tora?
Alıb əllərindən gətirin bura.
Göylərə çatmayır yerlərin ahı,
Yazıq yoxsulların, nədir günahı!

Haqqım deyənləri asıb-kəsirlər,
Acından qırılır yetim-yesirlər.
Bürüyür yolları qandal səsləri,
Udur məzlumları çar məhbəsləri.

Birinci qaçaq gedir. Güllə səsləri eşidilir.
Qaçaqlar ayağı və qolları zəncirli qazaq Vasilini gətirirlər.

Nəbi

(*Arxadan*)

Gəlin, bura gəlin.
Nə görürəm mən.
Vasili, rus qardaş, Vasili, sənsən?!

Vasili

Mənəm, qardaş, mənəm.

Öpüşürlər.

O vaxtdan bəri
Dustaqda yatırdım səndən ötəri.

Nəbi

Açın qollarını, ayaqlarını.

Vasili

Afərin, bəyəndim qaçaqlarını.
İgid adamlardır, geciksəydilər
Yolum gedəcəkdi Sibirə qədər.
Sonra danışaram, uzundur söhbət.

Nəbi

Gəldi bu görüşdən qoluma qüvvət.

(*Qaçaqlara*)

Dostlar, bu qazaq da kəndlidir, kəndli,
O da, bizim kimi dərdlidir, dərdli...
Qoy məni sevənlər onu da sevsin!

Qəhrəman

Ürək sözümüzdür, Nəbi, bu sözün.

Vasili

Deyirəm, bəlkə də çıxıb yadından,
Tüfəngim səndədir.

Nəbi

Aha, bir dayan.

(*Öz tüfəngini ona uzadır*)

Vasili

Yox, o səninkidir, istəməz.

Nəbi

Bəs sən?
Ona silah verin!

Qaçaqlar Vasiliyə silah verirlər.

Qəhrəman

Alın...

Vasili

Bu da mən.

(*Gəzişir.*)

Bir oda yanırıq indi hamımız,
Nəbi, ayrı deyil intiqamımız.
Mən burda qalıram.

Nəbi

Qardaşım, yaşa.

Vasili

Vuruşarıq qoşa, ölərik qoşa!

Qaçaqlar bir qızı aralığa alıb gətirirlər.

Tapdıq

Siz allah, bu qızın boyuna baxın,
Nə məni, nə bunu qoymurdu yaxın.
Sinəmdən vurmuşdu mənim az qala,
Aldıq silahını onun güc-bəla.

(*Ortalığa bir bıçaq və xəncər atır.*)

Nəbi

Bacım, hardan gəlib hara gedirsən?
Nə üçün dinmirsən?

Çimnaz

(*Üzünü açır.*)

Yad deyiləm mən.

Nəbi

Həcərin yoldaşı, Çimnazdır bu qız.

(*Çimnaza*)

Dağlarda nə işin bu zaman yalqız?

Mehdi

Bir qara xəbərlə gəlmisən yoxsa?

Çimnaz

Mən bayquş deyiləm.

Vəli

Varam, bu qıza.

Çimnaz

Vacib bir iş üçün gəlmişəm bura,
Salmaq istəyirlər Həcəri tora.
Yazıq gecə-gündüz ağlayır zar-zar.

Nəbi

Nə üçün başıma uçulmur dağlar?!

Çimnaz

Məni yanınıza Həcər göndərib;
Dərdlər ürəyində baş-başa verib.
Kənddə qan ağlayır arvad-uşaqlar.
Tökülür evlərə bəylər, qazaqlar,
Nəbinin heyfini alırlar bizdən.
Bir kömək gəlməsə, axırda düşmən
Kənddə qoymayacaq daşı-daş üstə,
Dözməyə daha can qalmayıb bizdə.

Nəbi

Nədir bu güzəran, nədir bu həyat!
Xalqa divan tutur bir yığın cəllad,
Məni istəyirlər, dostdan, qohumdan,
Qaynayır qəzəbdən ürəyimdə qan.

Mehdi

Qardaşlar, hirsimdən ağrıyır başım,
Tez ol, bir tədbir tök, Nəbi, qardaşım!

Xalqı incidirlər bizdən ötəri,
Hünər meydanıdır igidin yeri.
Bu yolda al qana boyanmışıq biz,
Əmrinə müntəzir dayanmışıq biz!

Vəli

Bu gün tərpənməsək gec olar sabah.

Qəhrəman

Onların üstünə cumarsaq, vallah,
Səlim bəy deşiyi alacaq satın.

Vəli

Durmayın, atların belinə yatın!
Gətirin Boz atı, o yel qanadı.

Qəhrəman

Təkdir bu dünyada Nəbinin atı!

Boz atı gətirirlər.

Nəbi

Bir dəli yel kimi dağlara cumaq!
Aslanlar yurdunda sönməsin çıraq.
Elə vuruşaq ki, titrəsin göylər.
Yanıb alovlarda kül olsun bəylər.
Boz at, səni sər tövlədə bağlaram,
Ayağını qızıl, gümüş nallaram.
Məxmərə tutaram, ipək çullaram,
Boz at, apar məni doğma ellərə,
Qoy ellər düşməsin düşmən əllərə!

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Həcərgilin evi. Ev kasıb qaydasında döşənmişdir.
Həcər nigarançılıq çəkir.

Həcər

Yaman nigaranam bacım Çimnazdan,
Düşmənlə doludur hər tərəf, hər yan.
Süzürəm gözümlə uzaq yolları,
Görəsən, Nəbini tapdımı barı?
Ona yetirdimi dediklərimi?
Ah... Nəbi bilsəydi dərdi-sərimi
Nə məni, nə eli qoymazdı darda,
Aman, harda qaldı, bu Çimnaz, harda?!

Bu zaman qapı döyülür. Həcər həyəcanla qapıya cumur.
Gülbacı daxil olur.

Gülbacı

Qızım, niyə belə qəmginsən?

Həcər

Ana...
Dönüb dərd əlindən ürəyim qana.

Gülbacı

Bala, nahaq yerə, qulaq as mənə,
Nələr deyəcəyəm gör indi sənə.
Nəbidən danışır aləm yenə də,
Bu söz ildırım tək yayılıb kəndə:
Deyirlər, padşaha qaldırıbdır əl,
Görünür başını girləyib əcəl.

Həcər

Sözünün mənası nədir, ana can?

Gülbacı

Mənası odur ki, qan qusur atan.
Dedi, sözlərimi qızıma çatdır.
Razılıq verməsə, o mənə yaddır,
Həcər, bir başa düş atan deyəni.

Həcər

Niyə yorursunuz bu qədər məni?
Nəbi məni sevir, mən də Nəbini,
Elin adətini, elin dəbini
Pozmaq istəyirsə, qoy pozsun atam.
Sonra hara yozur, qoy yozsun atam,
Belə bir təklifə asmaram qulaq,
Etməyin baxtımı gündə daş-qalaq.

Gülbacı

Dili dil deyil ki, zəhərdir, zəhər.
Adam öz xeyrini bilməzmiş...

Həcər

Yetər!..

Şahməmməd zümzümə eliyə-eliyə gəlir.

Şahməmməd

Gün doğdu, el oyandı,
Aləm nura boyandı,
İstəklim atdı məni,
Ürəyim oda yandı.

(*Həcərə*)

Həcər can, necəsən?

Həcər

Yaxşıyam, ata.

Şahməmməd

Buludlar çaxnaşır baxışlarında.
Qoy ürək sözümü söyləyim aydın,
Bir gün yaşamazdım sən olmasaydın.

Gülbacı

Mətləb üstə gələk.
Qulaq as, qızım,
Gözümün işığı, dürr, almaz qızım.

Şahməmməd

Nəbinin adını çıxart yadından,
Bizə xeyir gəlməz onun adından.
Bir gün açacaqlar başına kələk,
Hamı belə deyir: əldə öləcək.

Həcər

Allah eləməsin, danışın açıq.

Şahməmməd

Qızım, deyirəm ki, sən ağ günə çıx,
Sənə o Nəbidən olmaz adaxlı.
Bir gün ayaqları, qolları bağlı
Sibirə gedəcək, bizdən deməkdir.

Həcər

Bu uzun nəsihət kimə gərəkdir?

Şahməmməd

Səni istəyən var, lap böyük yerdən.

Gülbacı

Adı Səlim bəydir.

Həcər

(*İstehza ilə*)

Nə xoşbəxtəm mən.

Gülbacı

Bəs necə, əlbəttə xoşbəxtsən, bala.

Şahməmməd

Adam da göz yumar bu cah-cəlala?!

Həcər

Boğaram özümü, inanın!

Şahməmməd

Aman...

Həcər

Yada ki, ataram dağdan, qayadan...

Gülbacı

Bu naz, bu şıltaqlıq əbəsdir, əbəs.

Həcər

Mənə lazım deyil o qızıl qəfəs!

Gülbacı

Qızım, eşitməsən bu öyüdümü
Halal eyləmərəm sənə südümü.

Həcər

Ana, yalvarıram, əhdi pozmayın,
Mənə diri-diri qəbir qazmayın.

Şahməmməd

Qızım!

Gülbacı

Baxma onun sən göz yaşına,
Gəl gedək, ağlını yığsın başına.

Şahməmməd

Özünü ələ al, ağlama, qızım,
Atanın qəlbini dağlama, qızım.

Gedirlər.

Həcər

Bu qara günümdə, bu dar günümdə,
Ürəklər dağlayan ağlar günümdə,
Yanımda dərdimi bilənim yoxdur,
Gözümün yaşını silənim yoxdur.
Görünür, beləymiş Həcərin baxtı.

At ayaqlarının tappıltısı eşidilir.

Odur, Nəbi gəldi... Keçən qazaqdı.
Yollar xatalıdır, qorxuram yaman,
Gözümün önündən çəkilmir duman.
Tutublar bərəni, bəndi qazaqlar,
Dövrəyə alıblar kəndi qazaqlar.
Gözətçi qoyublar cığıra, yola,
Onların əlindən quş quşluğuyla
Uçub keçə bilməz bu tərəflərə,
Kim kömək edəcək yazıq Həcərə!
Dərdimi bəs kimə söyləyim indi,
Gözlərim yol çəkir, neyləyim indi?!

Alı

(*Gəlir.*)

Salam, Həcər, qızım, atan evdədir?

Həcər

Bəli.

Alı

Zəhmət çəkib bura gəlsin bir.

Şahməmməd

(*Gəlir.*)

Buyur, buyur, otur, səndən nə əcəb?

Alı

Nahaq gəlməmişəm, səbəb var, səbəb.
Bir xəbər yayılıb elə, obaya:
Qızı Səlim bəyə verirsən guya.

Şahməmməd

Vallah, heç bilmirəm, nə deyim sənə,
Günahım varsa da bağışla mənə.

Alı

Bu qara xəbərdən partlayır ürək,
Getmir boğazımdan nə su, nə çörək.

Gülbacı

Nə üz veribdir ki? Lap nahaq yerə.

Alı

Mən də inanmırdım deyilənlərə,
Ancaq görürəm ki, axır zamanlar
Şahməmməd bizlərdən dolanır kənar.
Məni bu şübhələr gətirdi cana,
Odur başı lovlu gəldim yanına.

Şahməmməd

Vallah, əriyirəm xəcalətimdən,
İzin ver, qoy açım düyümləri mən.
Bu xəbər həm doğru, həm də yalandır.

Alı

Bəlkə mən qanmıram, sən məni qandır,
Həqiqət hansıdır, yalan hansıdır?

Şahməmməd

Ürək yaralarım yenə qan sızır...
Mən özüm-özümə qəbir qazmışam.
Qorxudan, naəlac əhdi pozmuşam.

Alı

Necə?.. Necə?.. Necə?..

Şahməmməd

Mane olma gəl!
Nə çoxdur obada ismətli gözəl,
Alarsan Nəbiyə, düzələr işlər.

Alı

Vəfasız bilməzdim səni bu qədər.
Nələr eşidirəm? Yenə də amma
Ürəyim inanmır qulaqlarıma.
Qızın adaxlısı sağ ola-ola
Namusu, qeyrəti satırsan pula!

Şahməmməd

Alı... Adəti var, bizim bu elin,
Hara köçürəydim qızımı gəlin?
Dağlara, daşlara, zindanlaramı?

Alı

Daha kifayətdir, deşmə yaramı!

Şahməmməd

Kəndə düşmən gəlir gündə on kərə.
Sənə də, mənə də qan uddururlar,
Qohuma, qardaşa divan tuturlar.
Odur ki, axırda kəsildi çarəm,
Fikrimi könülsüz dəyişdim tamam.

Alı

Bir daha dilinə gəlməsin adım,
Heyif ki, mən səni çox gec tanıdım.
Şahməmməd, unutma, çəkməzdi yağı
Sinəmə çəkdiyin bu çarpaz dağı!

(*Gedir.*)

Şahməmməd

Arvad, kül başıma...

Gülbacı

Səndə baş hanı?

Şahməmməd

Lap doğru deyirsən, al o baltanı
Vur mənim boynumu, bu nə həyatdır?
Öz doğma evim də könlümə yaddır.

Gülbacı

Bəsdir türkəsaya danışma görək.

Şahməmməd

Bu səhvi mən özüm düzəldim gərək!

Bayırdan itlərin hürüşməsi və at ayaqlarının səsi eşidilir.

Arvad, get, Həcərdən muğayat ol sən.

Gülbacı yan otağa keçir.

Şahməmməd

(*Qapıya tərəf*)

Ay qapını döyən, ay adam, kimsən?

Koxa

(*İçəri girərkən*)

Mən adam deyiləm, Koxa Məmmədəm.

Mahmud bəy və Koxa gəlir.

Şahməmməd

Bizə xoş gəlibdir mübarəkqədəm.
Buyurun, buyurun əziz qonaqlar.

Koxa

Şuşadan gəlirik, xeyir xəbər var.

Şahməmməd

(*Oturmağa yer göstərərək*)

Bağışlayın bizi, kasıb evidir.

Mahmud bəy

Kasıb dövlətlidən daha qəvidir.
Qəm yemə, çox çəkməz, dövlətlənərsən,
Yaşarsan ən gözəl imarətdə sən.
Göstərərlər səni kənddə barmaqla,
Bir sözdür deyirəm, yadında saxla!

Koxa

Eldə poladdan da möhkəm məsəl var,
Deyərlər: kişinin sözü bir olar!

Mahmud bəy

Koxa, Şahməmmədlə işim var, işim.

Koxa

Siz danışın, mən də bığımı eşim.
Deyərlər: kişinin sözü bir olar!

(*Bığını eşir.*)

Mahmud bəy

Biz elçi gəlmişik qızın Həcərə.

Şahməmməd

Qızıma demişəm bir neçə kərə...

Mahmud bəy

Səlim bəy istəyir sənin qızını,
Müxtəsər, tapmısan bəxt ulduzunu.

Koxa

Şahməmməd, mən ölüm, vur bura, gəlsin,
Razı ol, bir kərə canın dincəlsin.
Səlim bəy itbazdır, tazıları var,
Hər səhər onları hey öpüb yalar.
Sevir tazıları candan, ürəkdən,
Belə gözəl oğlan görməmişəm mən.
Canından çox sevən iti, tazını
Çəkəcək Həcərin, inan, nazını.

Mahmud bəy

Koxa, nə deyirsən, ağıllı danış.

Şahməmməd

Həcər gözlərindən yağdırır yağış,
İnsaf yaxşı şeydir.

Mahmud bəy

Fikir ver bura,
Həcər nəçidir ki, sən dura-dura?

Koxa

Şahməmməd, and olsun bu eşmə bığa,
Sənə yalan satmaz ömründə Koxa.

Mahmud bəy

(*Koxanı əlilə saxlayır.*)

Qızın yox deməsi, hə deməkdir, qan!
Həcər tək bir qızım olsaydı, inan,
Ya bəyə verərdim, ya da heç kimə.

Koxa

Ya da ki, özümə alardım.

Mahmud bəy

Dinmə.
Ayıbdır, bir utan, yekə kişisən.

(*Şahməmmədə*)

Bu qədər uzatma gəl bu işi sən.
Təhmas bəy olacaq qıza qaynata,
Adam da göz yumar belə həyata?!

Şahməmməd

Mənə möhlət verin, bir fikirləşim.

Koxa

Sən fikirləş, mən də bığımı eşim.

Mahmud bəy

Əşi, möhlət nədir, iş-işdən keçib,
Səlim bəy kişidir, möhkəm and içib,
Həcəri alacaq... mənə bax, kişi,
Bu qədər ləngitmək olmaz bu işi.

Şahməmməd

Qız Nəbini sevir, a bəy!

Mahmud bəy

Bir utan...

Şahməmməd

Gəlir qan qoxusu bu işdən qan, qan!..

Mahmud bəy

Düşün, Nəbi kimdir? Quldurun biri,
Çoxdan hazırlanıb o itin qəbri.

Koxa

Şahməmməd, Nəbidə kişilik yoxdur,
Bir də ki, başında qalmaqal çoxdur.

Mahmud bəy

Çoxdandır gözləyir yolunu tələ,
Nəbi bu gün, sabah keçəcək ələ.

Şahməmməd

Ah, bədbəxt olacaq mənim ceyranım.

Mahmud bəy

Bizə başağrısı verməyin, canım.
Qıza baxan kimdir? Söz atanındır.
Söz malın deyildir, mal satanındır.
Ağa olacaqsan bu kənddə, ağa,
Duracaq sənincün hamı ayağa.
Gəzəcək dillərdə şöhrətin, adın,
Bir söz, açılacaq qolun, qanadın.
Get qızı geyindir.

Mahmud bəy Koxa ilə nə isə pıçıldaşır.

Şahməmməd

Nə üçün?

Mahmud bəy

Artıq
Gəlini götürüb yola çıxırıq.

Şahməmməd

Belə də iş olar? Bəs nişan, üzük?

Mahmud bəy

Biz öz sözümüzdə doğruyuq, düzük.
Qızı aparırıq bir şərtlə, inan,
Şuşada olacaq ona toy.

Şahməmməd

Aman...

Mahmud bəy

Qohumu olursan böyük bir bəyin,
Mənası varmıdır bu deyinməyin?
Get, qızı geyindir!

Şahməmməd

(*Özünü itirir.*)

Bir az səbr elə!
Nə üzlə görünüm mən sabah elə?
Yer də ayrılmır ki, girim yerə mən.
Dünyaya gəlmişəm nahaq yerə mən.
Belə də zülm edər adam, adama?

Mahmud bəy

A kişi, özündən nağıl qurama!
Get, qızı geyindir... yaxşı olmaz ha!..

Şahməmməd

Sizi and verirəm o bir Allaha...

Mahmud bəy

Tez ol, tələsirik, yol da uzaqdır.

Şahməmməd

Qızdan soruşmamış?.. Bu ki, lap ağdır!

(*Şahməmməd otağa keçir.*)

Mahmud bəy

Qızı aparmasaq əgər bu gecə
Bütün bu tədbirlər dönəcək heçə.

Koxa

Həcər burda qalsa itəcək gözdən,
Nəbiyə qoşulub qaçacaq tezdən.

Mahmud bəy

Həcərlə qurtardıq, qaldı bir Nəbi
Bu addır eyləyən məni əsəbi.

Koxa

Mən verrəm Nəbinin fatəhəsini,
Bir də eşitməzsən onun səsini.

Şahməmməd

(*İçəridən*)

Sən nələr edirsən, ay zalım fələk!

Həcər

(*İçəridən*)

Yaralı bir quşdur sinəmdə ürək.
Səsimə səs verən görmürəm, Allah!
Az qalır, ürəyim partlasın, eyvah!..

Şahməmməd, Həcər və Gülbacı yan otaqdan çıxırlar.

Həcər

İnsan dəllalları, xoş gördük sizi!

Koxa

Xoş gördük, Səlim bəy göndərib bizi.

Həcər

Gedin, Səlim bəyə deyin ki, Həcər
Özünə seçmişdir Nəbi kimi ər.
Tüpürürəm onun üzünə, belə!

(*Tüpürür.*)

Şahməmməd

Qızım, dur...

Mahmud bəy

Bu nədir?

Koxa

Yaxşı fikir elə.

Həcər

(*Atasına*)

Yoxsa sən də məni satırsan, ata?
Ətimi itlərə atırsan, ata?!
Mən onu, Nəbini sevirəm ancaq,
Onsuz yerim olsun qoy qara torpaq!

Mahmud bəyin işarəsilə Koxa qıza yaxınlaşır.

Mahmud bəy

Yolçu yolda gərək, yubanma, Koxa!

Həcər

Yoxa çıxasınız, görüm ki, yoxa.

Həcərin başını örtüb zorla çəkə-çəkə aparırlar.

Həcər

Buraxın, deyirəm, buraxın!

Mahmud bəy

Gəl!

Koxa

Gəl!..

Həcəri aparırlar.

Şahməmməd

Niyə sağ qalmışam, hardasan, əcəl!

At ayağı səsləri eşidilir.

Getdi həyatımın, ömrümün yazı.

Gülbacı

Bəlkə alnımızda beləymiş yazı.

Şahməmməd

Söndü evimizin çırağı, söndü.
Günəşli gündüzüm gecəyə döndü.

Onlar yan otağa keçirlər. İşıq sönür və yenidən yanır.
Çimnaz böyük bir ehtiyatla içəri girir. Ətrafa göz gəzdirir.

Çimnaz

Deyəsən yatıblar... Həcər, ay Həcər!

Şahməmməd

(*Yan otaqdan çıxır.*)

Çimnaz, sənsən?

Mehdi

Mənəm...

Şahməmməd

Nə var, nə xəbər?

Çimnaz huy çəkir. Nəbi yapıncıda barıdan aşır.

Şahməmməd

Nəbi, sənsən?

Nəbi

Mənəm, bəs Həcər hanı?

Şahməmməd

Düşdü yad əllərə Həcərin canı.
Koxayla Mahmud bəy yıxdı evimi,
Alıb caynağına quzğunlar kimi
Apardılar...

Nəbi

Hara?..

Gülbacı

Şuşaya tərəf.

Şahməmməd

Qorxuram qız edə özünü tələf.

Nəbi

Of, yaxşı, Səlim bəy, yaxşı, Mahmud bəy...
Sizin nəslinizi dənləyəm gərək.

(*Xəncərini oynadır.*)

Şahməmməd

Nəbi, qan olmasın, qadanı alım.

Nəbi

Qaralır gözlərim, dəyişir halım,
Yox, dözə bilmərəm bu dərdə yox, yox!
Bu heyfi qoymaram mən yerdə yox, yox!
Həcər, qorxma, Həcər, ölməyib, Nəbi,
Çox da ki, ömründə gülməyib Nəbi.
Nəbiyəm sözümü deyərəm qısa,
Bərkdə tanıyırlar mərdi, igidi,
Çevirməsəm onun toyunu yasa
Haram olsun mənə anamın südü!

PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Şuşada Təhmas bəyin bağı. Toy məclisidir. Yeyib içir, çalıb oynayırlar.

Koxa

Təhmas bəy, Təhmas bəy, baxtımız gülür,
Naçalnik Səlimin toyuna gəlir.

Təhmas bəy

Səni şad xəbər ol həmişə, Koxa!

Koxa

Budur, buyurdular naçalnik ağa.

Naçalnik

(*Gəlir.*)

Toyunuz mübarək, Təhmas bəy, salam!

Təhmas bəy

Aha, xoş görmüşük, hardasan balam?

Səlim bəy

Naçalnik, xoş gəlib.

Naçalnik

Səlim bəy, yaşa!
Yaxın gəl eləyək sənə tamaşa...
İgiddir, qoçaqdır, göyçəkdir, göyçək.

Təhmas bəy

Polkovnik, buyurun, içəri keçək.

Naçalnik

Bəh-bəh, ətir saçır güllər, çiçəklər,
Bağçada oturaq hələ bir qədər.

Təhmas bəy

Naçalnik, bağışla, sevindiyimdən
Vallahi başımı itirmişəm mən.
Ayağın altında qoç kəsəm gərək.

Naçalnik

İstəməz, Təhmas bəy, dayan bir görək.

Təhmas bəy

Sizinçün yüz qurban kəssəm də azdır.

Naçalnik

Təhmas bəy qəribə mehmannəvazdır.

Təhmas bəy

Yerdən göyə qədər razıyam sizdən,
Gözümə nur gəldi gəlişinizdən.

Səlim bəy

Ə... quzu ətindən yaxşı kabab çək!..

Naçalnik

İçək sağlığına Səlimin, içək.

Koxa

(*Səlim bəyə*)

Nəbi zağ-zağ əsir adın gələndə,
Rəhmətlik babanın gücü var səndə.

Mahmud bəy

Sənə tay tapılmaz, aslansan, aslan!
Görüm dağılmasın əsla büsatın.

Koxa

Bu ölsün, Nəbigil sənin qorxundan
Siçan deşiyini alacaq satın.

Naçalnik

Deyirlər ki, Nəbi çapır kəndləri,
Tutur körpüləri, tutur bəndləri.

Mahmud bəy

Düz buyurursunuz, bəladır, bəla
Min hiylə qurursan, düşməyir tora.

Naçalnik

Bu, sözün doğrusu gəldi xoşuma,
Bu xidmətlərini yadda saxlaram.

Koxa

Qorxaqdır, çox da ki, mərd çıxıb adı,
Onu xilas edir ancaq Boz atı.

Naçalnik

Bizim Səlim bəysə qoçaqdır, qoçaq,
Gec-tez hökumətdən medal alacaq.
Səlim bəy, cəhd elə, göstər özünü.

Səlim bəy

Doğrultmaq borcumdur sənin sözünü,
Naçalnik, görərsən gücümü.

Naçalnik

Əhsən...

Təhmas bəy

Görün, necə oğul böyütmüşəm mən!

Koxa

(*Lovğalanaraq*)

O gün rast gəlmişdik Nəbiyə.

Xəlil

Necə?
Koxa, doğrudanmı?

Koxa

Sərçəymiş, sərçə,
Atışdıq, onunla bir neçə saat.

Xəlil

Sonra?

Koxa

O alçağı qurtardı Boz at.
Rastıma gələrsə bir də o tülkü
Bölərəm xəncərlə bilin tən iki.

Mahmud bəy

Camaat şişirdib onun adını,
Bilməyir zərbəmin hələ dadını.

(*Naçalnikə*)

Başına and olsun, əlimə düşə
Mən onun ətini çəkərəm şişə.
Mənə də Mahmud bəy deyərlər.

Təhmas bəy

Əhsən...

Səlim bəy

Atamın belindən gəlməmişəm mən
Tutub dərisini soymasam onun,
Anasını ağlar qoymasam onun.

Naçalnik

Ağalar, qorxmayın, qüvvət sizdədir,
Padşahın nəzəri üstünüzdədir.

Təhmas bəy

Nəbi qurmaq üçün bəylərə tələ
Torpaq vəd eləyir bu azğın elə.

Naçalnik

Təhmas bəy, ağalar, sizindir torpaq,
Sizindir... yenə də sizin olacaq!
Nədən qorxursunuz, bilmirəm, nədən?
Dağ kimi durmuşam arxanızda mən.

(*Təhmas bəyə*)

Etmə hər söz üçün qanını qara,
Torpaq istəyəni çəkdirrəm dara!

Hamı onu alqışlayır.

Koxa

Deyirəm, xanəndə qatar oxusun.

Naçalnik

Etiraz etmirəm, tatar oxusun!

Təhmas bəy

Gərək ərşə qalxsın səsi bu toyun,
Niyə durmusunuz, çalın, oxuyun!

Mahmud bəy

Çalın, qoy naçalnik oynasın bir az.

Naçalnik

Doğrusu, oynamaq bilmirəm.

Təhmas bəy

Olmaz.

Naçalnik

Səlim bəy yaxşıdır, bir hava çalın.
Oynasın qartalı sizin mahalın.

Rəqs havası çalınır. Səlim bəy oynayır. Sonra Koxanı oynamağa dəvət edir. Güllə səsləri. Səlim bəy tələsik çıxır, bu zaman Nəbi öz dəstəsilə həyətə girir. Hamı donub qalır.

Nəbi

Kimsə tərpənməsin yerindən, yoxsa...
Tərpənsə anası batacaq yasa!

Xəlil

Amandır, amandır, qırmayın bizi.

Nəbi

Yuxarı qaldırın əllərinizi!
Ayrılın, arvadlar, siz bu tərəfə.
Kişilər o yana... artıq bu dəfə
Sizə qan tökməyə vermərəm macal.
Qəhrəman, onların silahını al!
Mehdi can, sən də get, tez Həcəri tap,
Qurbanı olduğum o dilbəri tap!

Naçalnik

(*Bağırır.*)

Bu nədir, sən kimsən?

Nəbi

Adamam, necə?

Koxa

(*Mizin altından*)

Deyir ki, qonaq ol bizə bu gecə.

Vəli

Dilin topux çalır.

Koxa

Qurbanın olum,
Anadan gəlmədir.

Qəhrəman

Çərənləmə, yum!..

Qadınlar qorxudan çığırırlar.

Nəbi

Xanımlar, qorxmayın, dəymərik sizə,
Bunların gözüylə baxmayın bizə.
Biz, adam öldürən deyilik, ancaq
Bizi bu alçaqlar eləyib qaçaq.

Naçalnik

Vəhşilər yurduymuş doğrudan, Qafqaz.

Vasili

Kəs, səsini, cəllad.

Naçalnik

Aha, yaramaz!
Sən də bunlardansan?

Vasili

Bəs, necə?

Naçalnik

Alçaq!..

(*Ona əl qaldırmaq istəyir.*)

Vasili

Bu dəfə niyyətin baş tutmayacaq.

(*Vasili naçalnikin tapançasını çıxarır.*)

Naçalnik

Qardaş, ağlın olsun, inadı burax,
Sən rus saldatısan, deyilsən qaçaq.

Vasili

Əcəb qardaşım var, alçaq yaramaz!
Dilin tövbə deyir, ürəyin qisas.

Nəbi

Vasili, sən ona dəymə hələlik.

Naçalnik

Kölәlik yaraşır sizә, kölәlik!

Nәbi

Adam hörmәt elәr gәlәn qonağa,
Gәldim nişanlımı aparım, dağa.
Toyum Salvartıda olacaq, bilin,
Tәvәqqe edirәm, hamınız gәlin!

Mehdi vә Hәcәr yan otaqdan sәhnәyә gәlir.

Hәcәr

Nәbi can!

Nәbi

Hәcәrim, gülüm, çiçәyim.

Hәcәr

Çatdı arzusuna yazıq ürәyim.

Nәbi

(*Hәcәrin bәzәyinә işarә edir.*)

Çıxart, at bunları, boyuna qurban.
Qızılın, daş-qaşın, dövlәtin, malın
Üstündә yatmışdır bir qara ilan.

Hәcәr

Qandır bünövrәsi bu cah-cәlalın.
Mәnә tüfәng verin, bu gündәn belә!

Namuslu qız kimi qoşulub elә
Düşmәnin bağrını didәcәyәm mәn,
Nәbinin yoluyla gedәcәyәm mәn.

Mehdi

Yolçu yolda gәrәk, yubandıq, qardaş!

Qәhrәman

Tez çapaq atları dağlara birbaş.

Naçalnik

Bu xәbәr, çatarsa padşaha, inan,
Olar yurd, yuvanız yer ilә yeksan.

Nәbi

O "adil" padşaha deyiniz ki, mәn
Taxtına, tacına düşmәnәm, düşmәn.

(*Koxaya*)

Sәn mәnim adımdan cәnab, zәhmәt çәk,
Sәlim bәyә de ki, toyun mübarәk!
Ağalar, gedirik... hәlәlik... ancaq
Yerindәn tәrpәnәn sağ qalmayacaq!
Mәnim sizdәn yalnız bir xahişim var,
Çağrılmamış qonaq kimdi, sorsalar –
Deyәrsiniz ki, o, Qaçaq Nәbiydi,
Dostları özündәn qoçaq Nәbiydi!

Gedirlәr.

PƏRDƏ

ALTINCI ŞƏKİL

Köçərilərin düşərgəsi. Gecədir... Arazın yaxınlığında bir qayalıq. Nəbinin dəstəsi düşmən təqibindən qurtarıb buraya gəlmişdir. Köçərilər Nəbinin adamlarına yer vermişlər.

Həcər

Lay-lay dedim yatasan,
Qızıl gülə batasan.
Gül yasdığın içində
Şirin yuxu tapasan.
Laylay, balam, a laylay.
Laylay, gülüm, a laylay.

Fatma

(*Körpəyə*)

Yat deyirlər, yat barı,
Ömrümün laləzarı.
Sənə gələn elçilər
Dağıdacaq kandarı.
Nə dəcəlsən, can bala,
Salırsan min qan, bala,
Maddım-maddım baxırsan,
Yatarsan haçan, bala?

Qurd Kərim, Qəhrəman və Mürsəl gəlirlər.

Həcər

A Kərim, bir xəbər bildinmi?

Qurd Kərim

Yox, yox...

Həcər

Doğrusu, Nəbidən nigaranam çox.

Fatma

Dünyada dərd hanı bu dərddən acı?

Qurd Kərim

Sıxma ürəyini, ay Həcər bacı.

Mürsəl

Gəzdik qarış-qarış hər yanı, Həcər,
Dostumuz Nəbidən bilmədik xəbər.

Həcər

Görəsən, nə gəlib yenə başına?

(*Ağlayır.*)

Mürsəl

Yoxam, Həcər bacı, bu göz yaşına,
İnsan şişirtməsin gərək dərdini,
Sovur küləklərə ürək dərdini.

Fatma

Ay Allah, başına gəlməsin xəta.

Mürsəl

Nəbi sağ çıxacaq düşsə də oda
Yəqin ki, rast gəlib yolda bir kəsə,
Qonaq aparıblar.

Həcər

Bəlkə, nə isə...
Satqına rast gəlsə satar Nəbini,
Divan da zindana atar Nəbini.
Ürəyim dincəlmir.

Fatma

Yorma özünü...
Nəbi eşitsəydi sənin sözünü,
Doyunca gülərdi.

Mürsəl

Aşkardır, aşkar,
On düşməni varsa, on min dostu var.

Qurd Kərim

Dost-dostu satarmı? Gəlməyir dilim.

Həcər

Zəmanə xarabdır, vallah, nə bilim,
Sinəm dərd əlindən sökülür, budur.

Qəhrəman

(*Həcəri bir kənara çəkir.*)

Həcər bacı...

Həcər

Bəli...

Qəhrəman

Qulaq as.

Həcər

Buyur.

Qəhrəman

Nəbiyə heç bir şey olmayıb, olmaz.
İndicə gələcək, səbr elə bir az!
Hara getdiyini dedi dostuna.

(*Özünə işarə edir.*)

Qardaşı Mehdi də qoşuldu ona.
Gizli yol tapmağa gediblər, Həcər,
Bəlkə bu Arazı keçək bir təhər.
Düşmən yerimizi bilməyir hələ,
Gərək birimiz də keçməyək ələ.
Çox gözəl tanıyır Nəbi Təbrizi,
Təbriz dostlarımız saxlayar bizi.
Nəbiyçin heç qorxma, düz deyirəm mən,
Qayıdar indicə yuxarı kənddən.
Sən məcbur elədin bu sirri açım,
Bunu bir mən bilim, bir də sən, bacım!..

Həcər

Ömrün uzun olsun, Qəhrəman qardaş
Xətər görməyəsən heç zaman, qardaş!..

Qəhrəman

Dəstəmiz Arazı tez gərək keçə,
Çünki qorxuludur bu dilsiz gecə.

Fatma

Səhərdən acsınız, oturun, yeyin.

Mürsəl

Bir dadaq, necədir sənin xörəyin.

Qurd Kərim

Nəbisiz haramdır bu çörək mənə,
Onsuz parçalanır ürəyim yenə.

Mürsəl

Nəbi gəlib çıxar, kefini pozma!

Fatma

Allah, sən Nəbiyə qara gün yazma!

Mürsəl

Tanrı çox görməsin Nəbini elə!
Analar elə qoç doğmayıb hələ.

Qurd Kərim

Səlim bəy nə qədər güclü olsa da,
Nəbidən tük salır.

Həcər

Kişidir o da?

Mürsəl

Ay Kərim, sən allah, adam adı çək.
Onun başındakı ləçəkdir, ləçək!

Qurd Kərim

Sönməyib hələ də ürəyində kin.

Mürsəl

Filin qabağında neylər bir çibin?

Hamı yeməyə məşğul olur. Həcər körpəsinin yanına keçir. Qurd Kərim fənəri qapıb gizli işarə verir.

Həcər

Deyəsən yatmaqla heç yoxdur aran?
Yat, bala, deməkdən yoruldu anan.

(*Zarafatla*)

Niyə dərdə-sərə salırsan məni,
Görüm, cavanəzən öləsən səni.

Fatma

Nə sözdür deyirsən, ay Həcər bacı?
Qoy düşmənin keçsin günləri acı.
Tökmə acığını yazıq körpəyə.
Niyə danlayırsan balamı, niyə?

(*Uşağı oradakılara göstərir.*)

Sifəti elə bil çiçəkli yazdır,
Gözləri qapqara, bir cüt gilasdır.
Burnu, göz dəyməsin yekədir, yekə,
Qulağı dağlara salıbdır kölgə.

Mürsəl

Nəbinin burnundan düşmüsən, ay qız?
Çuvaldan seçilmir səndəki ağız,
Ayaqların kündə, əllərin kösöy,
Gəlin gedən kimi qaynananı döy!
Zarafat elədim, qəşəngsən, küsmə,
Büzmə dodağını, mən ölüm, büzmə!

Fatma

Ay allah, bundan beş dənə ver.
Heç olmasa, üç dənə ver.
Həsrətin çəkmişlərə ver,
Çaladakı camışlara ver.

Bu dəmdə uzaqdan bir güllə səsi eşidilir. Eyni zamanda Kərim də havaya bir güllə atır. Uzaqdan at ayaqlarının səsi gəlir.

Hamı heyrətdədir.

Mürsəl

Deyəsən, gələn var, dinməyin, sakit.

Qəhrəman

Verməz ehtiyatı əlindən igid.

Qurd Kərim

Baxım, görüm, kimdir?

Qəhrəman

Gör kimdir gələn?

Fatma

Həcər, sən durma, gəl bəridə əylən.

Qadınlar körpəni alıb yan tərəfə keçirlər.

Mürsəl

Olmaya Səlim bəy qazaq gətirir?

Qəhrəman

Qorxaqlar özünü bərkdə itirir.

Səslər

Dayan, dayan, qaçma!

Qəhrəman

Aman, alçaqlar...

Güllə açılır, bir nəfər yıxılır.

Mürsəl

Aldı üstümüzü atlı qazaqlar.
Səlim bəy, Səlim bəy.
Özüdür ki, var...

Bəylər və qazaqlar onları əhatə edir.

Səlim bəy

(*Yaxındakılara*)

Ah, Mahmud bəy, qoyma, qoyma qaçsınlar.
Qaçıb başımıza əngəl açsınlar.
Qoymayın bir nəfər çıxsın salamat,
Yaxşı qisas alın, ad çıxarın, ad...

Bir neçə nəfər ətrafı axtarır, Mürsəl kişini qolu bağlı gətirirlər.

Mürsəl

Daha dayanmışdır, bıçaq sümüyə,
Ellərin naləsi ucalır göyə.
Min oyun açdınız onun başına...

Səlim bəy

A gədə, durmayın, vurun başına.

Vururlar.

Fatma

Vurmayın, dayanın, vurmayın bizi,
Allah amanıdır, qırmayın bizi.

Səlim bəy

Yaxşı, deyin görüm, hardadır Həcər?
Yoxsa danışdırır sizi bu xəncər...
Hanı, Həcər hanı?

Mürsəl

Bilmirəm...

Səlim bəy

Söylə.

Mürsəl

Dedim ki, bilmirəm...

Səlim bəy

Dilə bax, dilə...
Həcərin yerini göstərməsəniz
Murdar yuvanıza od vurarıq biz.
De görüm, hardadır Həcər bu saat!

Bu halda səhnə arxasından qışqırıq qopur. Koxa və bir neçə qazaq Həcəri tutub gətirir.

Mürsəl

Sən insan deyilsən, cəlladsan, cəllad!

Fatma

Amandır, dəyməyin.

Həcər

Buraxın məni!

Mahmud bəy

Əldən buraxarmı düşmən düşməni?!
Gərək nəslinizi qıraq birbəbir.

Həcər çırpınır. Səlim bəyi vurmaq istəyir.

Səlim bəy

Dəyməyin, dayanın.

Həcər

Sözünüz nədir?

Səlim bəy

Xoş gördük, əhvalın necədir, söylə?
Xoşuna gəlirmi yaşamaq belə?
Yıxıl ayağıma, öp ayağımdan.

Həcər

Əyilməz düşmənə ölsə də aslan.
Papaq deyil sizin başınızdakı
Bir baxın, Həcərdir qarşınızdakı!

Səlim bəy

Buraxıb möhtəşəm o cah-cəlalı
Bir adsız gədanın oldun əyalı.
Atıb qızılları, atıb daş-qaşı,
Özünə yurd-yuva etdin dağ-daşı.
Bu da həyatmıdır?

Həcər

Bəs nədir, səncə?

Səlim bəy

Bu, it günündən də betərdir, məncə.
Bax, yenə əlimdə əsirsən, əsir,
Duyuram, qorxudan ürəyin əsir.
Yolunu gözləyir çoxdan qazamat,
Bir şərtlə elərəm mən səni azad.

Həcər

Nə şərtlə?

Koxa

(*Sözə qarışır.*)

Ay arvad!

Həcər

Arvad özünsən.

Koxa

Olsun, ancaq, Həcər, deyirəm ki, mən
Bizim, Səlim bəyə ver doğru cavab,
Doğru danışmaqsa savabdır, savab...

Həcər

Əzəldən yalanla olmayıb işim.

Koxa

Siz danışın, mən də bığımı eşim.

Səlim bəy

Həcər, de Nəbinin bizə yerini,
Qorxma, öldürmərik sənin ərini.

Həcər

Azad könüllərdir onun qalası.

Səlim bəy

Ayağı çarıqlı, kəndli balası
Bəylərə, padşaha bata bilərmi?
Murdar arzusuna çata bilərmi?
O, bu yaxındadır, gizlənib yəqin,
Qorxaqdır, mən buna əminəm, əmin!..
Gəlsin meydanıma cürəti varsa,
Güdsün namusunu qeyrəti varsa.

Həcər

Maşallah, qeyrətdən kalansan yaman,
Lap sənin kimiydi, gorbagor atan.

Səlim bəy

Bunda cürətə bax!

Həcər

Beləyəm, belə.
Ağzın süd qoxuyur, körpəsən hələ!

Səlim bəy

Arvad olmasaydın, səni qılıncla
İkiyə bölərdim.

Həcər

Bu qol, bu qıçla?
Silahım olsaydı, bunu bil ki, sən,
Qoymazdım yanımda nəfəs çəkəsən!

Koxa

Həcər, olacaqsan axırda məyus.

Həcər

Sus, boşqab yalayan piltəbığ dəyyus!

Koxa

Bunda əsər yoxmuş ardan, həyadan.

Səlim bəy

(*Düşünərək*)

Alın körpəsini, atın qayadan!

Uşağı beşikdən götürürlər. Fatma onlarla əlbəyaxa olur, uşağı əllərindən almaq istəyir.

Fatma

Körpədə nə günah? Aman, rəhm elə!

Mahmud bəy

Düşmən balasıdır, o, gərək ölə!

Həcər

Bala, anan ölsün, bala can, bala...
Ananın ürəyi oldu qan, bala...
Buraxın!

Koxa

Uşağı atdılar.

Həcər

Aman!

Səlim bəy

Aparın, yolunu gözləyir zindan!

(*Gülür.*)

Həcər

Səlim bəy, sevinib gülmək nahaqdır,
Bilin, bu qan yerdə qalmayacaqdır!

Səlim bəy

Aparın! Aparın!

Həcəri aparırlar. Qurd Kərim görünür.

Səlim bəy

Qurd Kərim, sənsən?

Qurd Kərim

Bəli, mənim ağam!

əlim bəy

Afərin, əhsən!

(*Pul verir.*)

Bəs Nəbi hardadır?

Qurd Kərim

Yuxarı kənddə.

Səlim bəy

Daha durmaq olmaz bir dəqiqə də.

Güllə səsləri.

Bu nədir?

Qurd Kərim

Evimiz yıxıldı, aman...
Yəqin ki, Nəbidir.

Səlim bəy

Mən getdim...

Qurd Kərim

Dayan!
Bu tərəfdən gedin.

Səlim bəy

Çox gözəl.

Qurd Kərim

Bəs mən?

Səlim bəy

Burda qal, bilmirəm, qorxursan nədən?

Qurd Kərim

Vallahı şübhəyə düşsələr əgər
Nəbigil dərimə saman təpərlər.

Səlim bəy

Yox, yox, sən burda qal, ayıq ol, ayıq!

Qurd Kərim

Qorxuram...

Səlim bəy

Mən getdim, danışma artıq!

Nəbi

(*Səhnə dalından*)

Qoymayın onları çıxsın aradan,
Qırın namərdləri, verməyin aman!

Atışma qızışır. Nəbi yel kimi səhnədən gəlib keçir. Nəbinin döyüşçüləri qızğın atəş açırlar. Səhnədə qaçışırlar. Səlim bəyin dəstəsindən ölənlər olur.

Həcər

Hanı mənim balam, verin balamı!
Yarın bu sinəmi, görün yaramı!..

Nəbi

Həcər, aç gözünü, qoçaq arvadım.
Sənsiz bir zindandır ömrüm, həyatım!

Həcər

Bircə balam vardı gül kimi, Nəbi!
Cəlladlar öldürdü ilkimi, Nəbi!

Nəbi

Bu ağır yaranı sağaldar zaman,
Vətən göylərindən çəkilər duman.

Mehdi

Qardaşım, sahildə toplaşıb dostlar,
Gəl keçək Arazı nə qədər vaxt var.

Nəbi

Gedək, Həcər, gedək, yağı gəlməmiş,
Arazı adlayaq dan sökülməmiş.

(*Araza xitab eləyir.*)

Bax, Arazım, bu dəhşətə, müsibətə şahid ol,
Azadlığa qurbanların üzərindən gedir yol.
Biz iki qan qardaşıyıq, aramızdan axırsan,
Ayrılıqdan qövr eləyən yaramızdan axırsan.
Hey axırsan, bizim ulu babaların yaşından,
Tarix bilir nə bəlalar gəlib, keçir başından...
Sənsən mənim qana dönmüş ürəyimin aynası,
Arzum budur, külə dönsün bu zalımlar dünyası!
Al qoynuna dostlarını, ey bağrı qan Arazım,
Mənim qanlı göz yaşımdan yaranmısan, Arazım!
Əlbir olub od salmaqçün düşmənlərin canına,
Sinən üstdən yol ver, keçim qardaşımın yanına!

PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Təbrizdə yoxsul Musanın evi. Nəbi yaralıdır. Yataqda uzanmışdır. Həcər və Güllü xala da buradadır. Musa Nəbinin yanında oturub kaman çalır. Nəbi musiqi ahəngi altında danışır.

Nəbi

Düşmənə rast gəldik biz "Çətən daş" da
Altı yüz qazaqdı, Səlim bəy başda.
Vuruşda gündüzü gecəyə qatdıq,
Nə qədər gülləmiz vardısa atdıq.
Lalə tək qızartdı qan dağı-daşı,
Dost-dostu itirdi, qardaş-qardaşı.

Musa

Ah, dəstən bəs hardadır indi?

Nəbi

Dağ kəndlərində...

Musa

Olsaydım, Nəbi qardaş, əgər sənin yerində
Gətirərdim onları birbaşa Təbrizə mən.

Nəbi

Yox, yox, Musa, bu işdən duyuq düşərdi düşmən,
Yox, qoy onlar hələlik dağ kəndlərində qalsın.
Yaralılar, yorğunlar bir az dincini alsın.

Musa

Bağışla, qoydum bayaq söhbətini yarımçıq,
O son davadan danış...

Nəbi

Qardaş, nə deyim artıq.
Sonra ehtiyatla çəkildik geri,
Tez keçdik Arazı o taydan bəri,
Mən bu son vuruşda üç yara aldım.
Bir günün içində on il qocaldım.

Musa

Nəbi, göz dəyməsin, dəmir kimisən,
Ürək dərdimizin baş həkimisən.
Vətənin oğlusan, millətin gözü.
Qopdu gəlişinlə yaramın közü.

Nəbi

Gəlişim əziyyət versə də sizə,
Pənah gətirmişəm ana Təbrizə.

Musa

Bu nə sözdür, Nəbi? Öz evindəsən.
Ən əziz qonaqsan bu Təbrizdə sən.

Nəbi

Unutmaq olarmı bu haqqı-sayı.
Arazın o tayı, istər bu tayı
Bir duyan, bir vuran saf bir ürəkdir,
Onun hər dərdinə dərman gərəkdir.

(*Nəbi oxuyur.*)

Araz, hər yaz çəmən birdir o sahildə, bu sahildə,
Qərənfil, yasəmən birdir o sahildə, bu sahildə.
Bilirsən ki, suya xəncər, qılınc vursan da ayrılmaz,
Ürək birdir, bədən birdir, o sahildə, bu sahildə.

Əzəldən ayrılıq dərdi, vüsal dərdi, vətən dərdi,
İnandım bir də mən, birdir o sahildə, bu sahildə.
Ürək telli müqəddəs saz, şerdən incə xoş bir dil
Araz, bildinmi sən, birdir o sahildə, bu sahildə?!
Haray saldım uzun illər, bütün aləm eşitsin ki,
Əziz, doğma vətən birdir o sahildə, bu sahildə.

Musa

Bu dərd həm sənindir, həm də mənimdir,
O sahil, bu sahil öz vətənimdir.

Nəbi

Ah, bağı, bağçası, ətir qoxuyan,
Bu yer ürəyimin bir parçasıdır.

Musa

Hər kənddə ulayır bir bayquş, bir xan,
Düşmənin toyudur, elin yasıdır.
Gəzir qarış-qarış Azərbaycanı
Yükü dağdan ağır bir qəm karvanı.

Nəbi

Belə getməyəcək bu qanlı dövran,
Olacaq zülm evi yer ilə yeksan.

Musa

Bu mənim üst-başım, buda ki, evim,
Belə güzəranı mən necə sevim?
Vəfasız dünyada quru canım var,
Bir də ki, ağlayan bir kamanım var.
Adam sayılmayır kim ki, yoxsuldur.
Bu yerdə vicdan da, namus da puldur!

Nəbi

Musa, Qasım dayı gecikdi yaman...

Musa

Qorxma, gəlib çıxar, qalma nigaran.

Uzaqda mahnı oxunur.

Dərdlilər yollardan gözünü çəkməz,
Haray, bu hicranın əlindən haray!
Ürəyi yanmayan göz yaşı tökməz,
Haray, bu dövranın əlindən haray!
Sirdaş yaranmısan, ey Araz mənə.
Bir dünya dərdim var, qulaq as mənə,
Pərişan görünür bahar-yaz mənə,
Vəfasız dünyanın əlindən haray!

Həcər

Bala, əziz bala, hardasan, harda?!
Bu bədbəxt ananı qoymusan darda.

Güllü xala

Sənə dağ çəkənin qurusun əli!

Həcər

Özümdə deyiləm balam öləli.
Verərək baş-başa dərdi-sərimlə
Mən od götürürəm kirpiklərimlə.

Qapı döyülür. Həcər və Güllü xala yan otağa keçir.
Qasım dayı kiçik səbətdə Nəbiyə üzüm gətirir.

Nəbi

Aha, Qasım dayı, xoş gördük səni.

Qasım

Vəfasız düşünmə o qədər məni.

Musa

Qasım, nə xəbərlə gəlmisən?

Qasım

İş var...
Düşmənlər Nəbiyə quyu qazırlar.

Musa

Bəs niyə gecikdin?

Qasım

Bir səbəb oldu.

Nəbi

Tez danış, ürəyim şübhəylə doldu.

Qasım

Qoy deyim birbəbir öyrəndiyimi,
Təbriz hakiminə Tiflis hakimi
Haqqında yazıbdır belə bir fərman:
"Gərək təslim etsin Nəbini İran".
Burda Səlim bəyin bir dostu vardır,
Adı Paşa bəydir, qart canavardır.
Ona da yazıbdır sizin Səlim bəy,
"Nəbini tutmaqçın mənə et kömək".
Odur ki, bu saat Paşa bəy, divan
Səni axtarırlar, səni, Nəbi can...

Nəbi

Deyirsən, burdan da çəkilək geri!

Qasım

Deyəsən duyublar olduğun yeri.

Nəbi

Kim verdi sənə bu qara xəbəri?

Qasım

Haman Paşa bəyin qoca nökəri.

Musa

Nəbi, biz onunla qohumuq bir az,
O, bizim adamdır, yalan danışmaz.

Qasım

(*Xatirinə salaraq*)

Hə... bir də deyir ki, dəstəndən kimsə
Bu işə qol qoyub...

Nəbi

(*Həyəcanla*)

Necə?

Qasım

Nə isə
Bir az ehtiyatlı olsan nə olar?
Göz-qulaq olmağın zərərimi var?

Nəbi

Çətindir, çətindir buna inanmaq,
Dəstəmdən Kərimdir Təbrizdə ancaq.
Vuruşda sağ əlim, dostum, qardaşım,
Mənim dar günümdə ürək sirdaşım.

(*Fikirləşir.*)

İnsandır... Bəlkə də, dilim qurusun.
Mən nə danışıram?.. Öz yurdumuzun
Vəfalı oğlundan şübhə yaramaz
Yəqin yalan qatıb doğruya bir az.

Qasım

O, yalan danışmaz, ayıq ol, Nəbi!
Hər tərəf casusdur, sayıq ol, Nəbi!
Uymasın ürəyin hər şirin dilə,
Dostu yaman gündə imtahan elə.

Qapı üç dəfə döyülür. Qurd Kərim gəlir, həyəcanlıdır.

Qurd Kərim

(*Nəbiyə*)

Qardaşım, necəsən?

Nəbi

Yaxşıyam bir az.

Qurd Kərim

Mənə bıçaq vursan heç qanım çıxmaz.
Hər yana baxırsan xarabazardır.
Dolub dilənçiylə küçə və meydan,
İlan oynadanla, meymun oynadan
Bütün camaatı yığır başına...

Musa

(*Kinayə ilə*)

Yaman darıxırsan deyəsən, aşna!
Ancaq bunlarımı görür gözlərin?
Heç məni açmadı sənin sözlərin.

Nəbi

Yoxsa qardaş dərdi könlünə yaddır?

Qurd Kərim

Yox, Nəbi, deyirəm, bu nə həyatdır?

Nəbi

Bu sözlər yaraşmır sənin adına,
Qara keçmişini sal bir yadına.

Musa

Kərim, heç qınama təbrizliləri,
Başları üstündə ölüm xəncəri
Verir öz hökmünü sorğu-sualsız,
Sən bir ev tapmazsan, qəmsiz, məlalsız.

Küçədən bir neçə güllə səsi eşidilir. Hamı bir an qulaq asır.

Qurd Kərim

Uzaqda atıldı.

Nəbi

Həcər, mənə bax.
Burda qalmaq olmaz, tez yola çıxaq.
Çalışaq, düşməyək ələ bu gecə.

Qasım

Sizi ötürərik elə bu gecə.

Qurd Kərim

Ay Nəbi, bu tələş tamam nahaqdır,
Deyirəm, xəstəsən, yol da uzaqdır.
Sənə ağır olar, bəlkə bir qədər,
Başqa dost evində qalaq bir təhər.

Nəbi

Bura bax, yoxsa sən... nə isə... artıq
Danışmağa dəyməz, yola çıxırıq.

Həcər

Ürəyim nə yaman sıxılır, eyvah...
Nəbiyə bir xətər dəyməsin, Allah!

Qasım

Qorxma, Həcər bacı, biz ölməmişik,
Dostlar bu ətrafda çəkirlər keşik

Nəbi

Gedək, başımıza nə gəlir görək...

Güllü xala

Yaralı quş kimi çırpınır ürək.

Nəbi

(*Musaya*)

Gəl, Musa, gözlərin dolmasın yaşla,
Vuruş qabaqdadır, sən işə başla.

Güllü xala

Hamının ürəyi birdirsə əgər,
Mənimsə ürəyim ikidir, Həcər,
Biri bu taydadır, biri o tayda.

Həcər

Ağlama, ağlamaq verərmi fayda?

Nəbi

Sağ ol, Güllü xala, var ol, a Musa...

Qucaqlaşıb öpüşürlər.

Musa

And olsun pozulmaz dostluğumuza,
Gəllərəm yanınıza bir neçə aya,
Bizdən salam deyin dosta, aşnaya.

Qasım

Nədir bu ayrılıq, bilə bilmirəm,
Nədən bülbül qonmaz gülə, bilmirəm,
Gülmək istəyirəm, gülə bilmirəm,
Məni yalqız qoyub, gedəndən ayrı,
Can necə yaşasın bədəndən ayrı?!

Güllü xala Nəbinin dalınca bir kasa su atır.

PƏRDƏ

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Tacir Xəlilin evi. Pərdə açılarkən uzaqdan atışma səsləri eşidilir. Xəlil həyəcanla pullarını sayır.

Xəlil

Canıma qorxudan düşüb vic-vicə,
Nəbi dağıdacaq kəndi bu gecə.

Qapı döyülür. Leyla yan otaqdan çıxır.

Leyla

Xeyir ola, a kişi?

Xəlil

Danışma, dayan.

Leyla

Yox, qapını açma, qorxuram yaman!

Qapı yenə döyülür.

Xəlil

Ay qapını döyən, kimsən, bir dillən?

Qurd Kərim

Kərimdir, tez ol aç.

Xəlil

Kərim?

Qurd Kərim

Mənəm, mən.

Xəlil tez qapını açır. Qurd Kərim içəri girir.
Xəlil onu görüb təəccüblə baxır.

Qurd Kərim

Daha qaçaqlarda qalmayıb tutar,
Dövrəyə alıbdır bizi qazaqlar.

(*Göz vurur.*)

Nəbi yaralıdır, gizlət evində,
Niyə mat-qut oldun, kişi, sevin də!

Xəlil

Əsirəm, doğrusu, adı gələndə,
Yüz qurban kəsərəm Nəbi öləndə.
Gətirmə evimə.

Qurd Kərim

Nə üçün?

Leyla

Divan
Başına min manat qiymət qoyub, qan.
Evimdə tapılsa mənə söz gələr.

Qurd Kərim

Qoy barı bu sözü desin özgələr.

(*Qulağına nə isə pıçıldayır.*)

Xəlil

Necə?

Qurd Kərim

Bəli, bəli... naçalnik özü.
Heç kəsə hələlik demə bu sözü.

Xəlil

Çox gözəl.

Qurd Kərim

Gəlirik, sən yer hazırla.

(*Gedir.*)

Xəlil

Gül açır könlümdə böyük arzular,
Məndən düşə bilməz allah da şəkkə.
Əziz qonaq girib yorğan-döşəyə
Dincəlsin, kim istər o dincəlməsin?
Kim istər evinə qonaq gəlməsin?..

Leyla

A kişi, başa düş, gəl sarsaqlama,
Ağrımaz başına yaylıq bağlama.

Xəlil

Danışma, deyildir bu, arvad işi,
Öz tüpürdüyünü yalamaz kişi.

Leyla

Qorxuram, axırda çıxa bir əngəl,
Deyəsən başını girləyib əcəl.

Xəlil

Çərənləmə, dedim!

Leyla

Sözdür, deyirəm.

Xəlil

Hələ bundan sonra artacaq rütbəm,
Bu saat Nəbigil bizə gələcək,
Yaxında taleyim, baxtım güləcək.
Asan deyil etmək Nəbini qonaq.

Leyla

Bu işin axırı çox pis olacaq.

Xəlil

Arvad, səfehləmə.

Leyla

Ağıla bax, ala!

(*Qaramat atır.*)

Xəlil

Arvad, tez, yubanma, sən yer hazırla!

Qapı döyülür. Nəbi Qurd Kərimin və Tapdığın çiyninə dayalı halda içəri girir. Nəbinin başı sarıqlıdır.

Xəlil

Olsun ayağının altında başım.

Nəbi

Bu kimin evidir, Kərim, qardaşım?

Qurd Kərim

Allah bəndəsinin.

Nəbi

Kişi, mənə sən
Sifətdən bir qədər tanış gəlirsən.

Xəlil

Yaxşılıq etmisən bir zaman mənə.

(*Kənara*)

Gərək əvəzini qaytaram sənə!

Nəbi

Tutur gözlərimi bir qara pərdə
Bir çara göstərin düşdüyüm dərdə.

Qurd Kərim

Nəbi, nə deyirsən, özünə gəl.

Nəbi

Ah...

Xəlil

Uzun et Nəbinin ömrünü, Allah!

Nəbi

Bir içim su verin...

Xəlil

Bu saat.

Qurd Kərim

Dayan!
Su sənə zərərdir, ağırdır yaran.

Nəbi

Bəs Qəhrəman hanı? Bəs Vəli hanı?

Qurd Kərim

Düşmənlər tutmuşdur bütün hər yanı,
Onlar atışırlar.

Nəbi

Durmayın, gedin,
Barı yoldaşlara bir kömək edin!
İgidə yaraşmaz evdə oturmaq.

Qurd Kərim

Nəbisiz qoymaram kənara ayaq.

Tapdıq

Doğrudur, biz gedək, sənsə burda qal.

Nəbi

Kərim, yox, sən də get, vuruş, qılınc çal!
Adımdan Həcərə tez yetir xəbər.
Yığıb dost-aşnanı gəlsin köməyə,
Həcərsiz uçulur başıma göylər,
Hicran neştərini vurur ürəyə.

Nəbini uzandırırlar.

Xəlil

Kaş mənə dəyəydi o güllə...

Nəbi

Dostum,
Yanıram su verin mənə bir qurtum.

Qurd Kərim

Yaramaz.

Nəbi

Di, gedin.

Qurd Kərim

Yaxşı, bu saat.

Nəbi

Qoy səni gəzdirsin hələlik Boz at.

Qurd Kərim

Gedək, dostlar, gedək bitməyib dava!

(*Kənara*)

Nəbinin dərdinə tapılar dava.

(*Tüfənglə Nəbini vurmaq istəyir. Nəbi gözünü açır.*)

Nəbi can, üstünü açma bu qədər,
Xəstəsən, xəstəyə tez soyuq dəyər.

(*Onun üstünü örtür.*)

Nəbi

Get, dedim.

Qurd Kərim

Gedirik.

(*Gedir.*)

Nəbi

(*Xəlilə*)

Qapını bağla!

Xəlil

Allah, sən Nəbini bəladan saxla!
Yenə atışırlar.

Nəbi

Bizimkilərdir.
Qəhrəmanla Vəli ər oğlu ərdir.
Çıxardar onları Həcər tələdən.
İgid də qorxarmı oddan, güllədən?!

Xəlil

Yoxdur bu ellərdə Həcərin tayı.

Nəbi

Qorxutmaz Həcəri düşmənin sayı.
Həcərin saçları dalğa-dalğadır,
İpək birçəkləri halqa-halqadır,
Davada Nəbiyə polad arxadır,
Yazmışam adını ürəyə, Həcər,
Hardasan, gəl yetiş köməyə, Həcər!
Yaram çox ağrıdır...

Xəlil

Qorxma, inşallah,
Qalxarsan ayağa lap bu gün, sabah,
Ürəyini sıxma, qovraqsan, qovraq,
Kiçik bir güllədən yıxılarmı dağ?!

Nəbi

Ah, yata bilsəydim əgər doyunca...

Xəlil

Nədir bu patrondaş, xəncər, tapança,
Qoy açım bunları, uzan, yat, dincəl...

(*Nəbinin belindən yaraqlarını açıb taxçadakı yorğan-döşəyin altında gizlədir.*)

Nəbi

Görünür ki, məndən uzaqmış əcəl.

Xəlil

Gecən xeyrə qalsın, mən getdim, sən yat.

Nəbi

(*Sayıqlayır.*)

Düşmən oynatmasın meydanımda at!
Verin Boz atımı, Mehdi, durma, cum,
Həcər, yanımca gəl, qoçaqlar, hücum!..
Yağdırın düşmənə güllədən yağış.

Leyla

Nəbi, yatmamısan?
Sayıqlayırmış...

(*Çıxır, daldan fit səsləri gəlir.*)

Xəlil

Deyəsən bərk yatıb, ayılmaz daha,
Arzuma yetişdim, şükür Allaha.

(*Yavaşca bayır qapıya tərəf gedərkən Nəbi birdən sıçrayır.*)

Nəbi

Dayan, hara? Dayan!.. Cavab ver, hara?

Xəlil

Dəstəmaz almağa.

Nəbi

Hara?

Xəlil

Bayıra.

Nəbi

Tərpənmə yerindən deyirəm sənə,
Mən aman vermərəm alçaq düşmənə.

Xəlil

Ay aman, ay haray.

Nəbi

Al, haramzadə.

(*Onu vurur.*)

Yaşamaq haramdır sənə dünyada.

Bu halda bayırdan səs-küy qalxır. Fit verilir, qapı açılır. Güllələr içəri yağış kimi yağır. Nəbi yerindən sıçrayır. Divara söykənib atışmağa başlayır.

Nəbi

Sən də al payını, hiyləgər tülkü!
Hələ ölməmişəm, sağam, bir, iki...
Nəbiyə xəyanət?..

(*Qurd Kərimi vurur. Bu vaxt hər tərəfdən qazaqlar içəriyə tökülüşürlər. Nəbini araya alırlar. Hər tərəf düşməndir.*)

Mahmud bəy

Təslim ol, Nəbi!
Yoxsa öldürərik səni it kimi.
Tez qandalaqlayın! Dustağımsan sən,
Görərsən, dərini soyacağam mən.
Aparın!..

Nəbi

Aparın, gələr ki, bir gün
Sizin kökünüzü kəsərək bütün.
Nəbini qorxutmaz nə dar, nə zindan,
Bir üzə gülməyir həmişə dövran.

Mahmud bəy

Aparın!..

Nəbi

Gedirəm öz ayağımla,
Mən fəxr eləyirəm, qandalağımla.

PƏRDƏ

BEŞİNCİ PƏRDƏ

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Gorus zindanı. Səhnənin bir tərəfi kamera, digər tərəfi zindan rəisinin otağıdır. Pərdə musiqi müşayiətilə açılır.

Nəbi

Qazamat istidir, yata bilmirəm,
Düşmənlər güclüdür, bata bilmirəm,
Ayaqda qandalaq, qaça bilmirəm,
Qoy sənə desinlər ay qaçaq Nəbi,
Dostları özündən ay qoçaq Nəbi!

Mehdi və Vasili başqa qiyafədə içəri girirlər. Keşikçiyə pul verirlər.

Mehdi

Nəbi can.

Nəbi

Mehdi can, Vasili, qardaş!..

Mehdi

Dağlardan enmişik yanına birbaş.

Qucaqlaşırlar.

Bütün dost-aşnadan salam var sənə.

Nəbi

Ömürlük qazamat kəsiblər mənə.

Mehdi

Qəm yemə, dostların oyaqdır, oyaq,
Onlar and içərək veriblər qərar:
Bu qara zindanı dağıdacaqlar.
Enmişik dağlardan iki yüz atlı,
Hamısı qəhrəman, şöhrətli, adlı,
Qardaşım, qəm yemə, Gorusu gerçək
Almışıq dövrəyə üzük qaşı tək.
Hamımız yolunda sinə gərərək.
Səni bu zindandan qurtaraq gərək.

Nəbi

Ehtiyatlı olun, qurban verməyin,
Düşmən hiyləgərdir, aman verməyin.

Mehdi

Qardaşım, gözünü qırpma bir an da,
Vuruş başlanacaq dan ağaranda.

Növbətçi

Aman, evim yıxıldı, böyüklər gəlir bura,
Sizi burda görsələr məni çəkərlər dara.
Tez olun, tərpənin!

Nəbi

Di, durma Mehdi...

Mehdi

Hələlik...

Nəbi

Dostlara məndən salam de.

Naçalnik, Səlim bəy və bir neçə qazaq içəri girir.

Səlim bəy

Yaxşı tanımırsan onu sən hələ,
Odur ürək verən, dil verən elə.
Onu asdırmasaq dar ağacından
Ölkədə günbəgün artacaq üsyan.

Naçalnik

Siyasət lazımdır, Səlim bəy, düşün,
Nəbi əlimdədir onsuz da bu gün.

Nəbini gətirirlər.

Xoş gördük, qoç Nəbi!

Nəbi

Qurşama, əl çək!

Naçalnik

Nəbi, bu yaxşıdır, buyur, bundan çək.

(*Papiros təklif edir.*)

Nəbi

İstəməz, çəkdiyim budur hələlik,
"Həsən dədənovdur", buyur naçalnik.

Naçalnik

Məni yaxşı eşit, gör nə deyirəm.

Nəbi

Qulağım sizdədir.

Naçalnik

Düşünüb hərdən
Deyirəm, doğrudan heyf Nəbidən.
Sənə lap ürəkdən acıyıram mən.
Bilirsənmi nə var?

Nəbi

Bilmirəm hələ.

Naçalnik

Nəbi, gəl mənimlə danışma belə.
Adına bağlıdır bütün üsyanlar,
Yazıqsan, cavansan, gələcəyin var.
Əgər belə getsə, məhv olarsan sən.
Nəbi, gəl bu daşı tök ətəyindən!
Söndür qəzəbini, bəylərlə barış,
Sənə qulluq verək, bizlərə qarış.
Yerə salmayasan sözümü gərək...

Nəbi

Satılmaz ellərçün döyünən ürək!

Naçalnik

Satılmaz... Satılmaz... Sözünə bir bax!
Qana boyanmışdır bütün Qarabağ.
Üsyan qaldırsa da beş-altı mujik,
Yenə də Qafqazın ağası bizik!
Nəbi, arxalanma bu qədər elə!

Nəbi

Kimə arxalanım, naçalnik, söylə?

Naçalnik

Bizə, ancaq bizə, bizdədir qüvvət,
Qoşulsan bizlərə elərik hörmət.
Artar var-dövlətin, artar vəzifən,
Sənə kişi kimi söz verirəm mən.

Nəbi

Sizdə görməmişəm hələ kişilik,
Bağışlayın məni, cənab naçalnik!

Səlim bəy

Polkovnik, mən sizə demişdim bayaq,
Bununla danışmaq nahaqdır, nahaq!

Nəbi

Yaxşı fikirləşin, bəydir adınız,
Quyruq bulamaqdan yorulmadınız?

Səlim bəy

Nəbi, unutma ki, sabınlı kəndir
Çoxdan boğazının həsrətindədir.
Özün öz əlinlə qəbrini qazma!

Nəbi

Mən ölən deyiləm, kefini pozma!

Naçalnik

Bir az açıq danış, nə istəyirsən?

Nəbi

Azadlıq, azadlıq, ancaq azadlıq!

Naçalnik

Sənin lə danışmaq artıqdır, artıq.
Qəbirdə görərsən azadlığı sən!

Nəbi

Ellərim görəcək, görməsəm də mən.

Naçalnik

Ellərim, ellərim, ağlın hardadır?
Ellərim deyənlər zindanlardadır!
Nahaq salmayıblar səni zindana.
Padşahı saymayan bu qudurğana
Su, çörək verməyin, ölsün acından,
Sabah asılacaq dar ağacından!

Nəbi

Ölsəm də, oluram buna ümidvar:
Analar minlərcə nəbilər doğar.

PƏRDƏ

ONUNCU ŞƏKİL

Sıldırım qayalıqlar. Axşam çağıdır. Ocaqlar tüstülənir. Həcər bir qaya üstündən uzaqlara baxır.

Həcər

Bunlar harda qaldı?

Çimnaz

Darıxma, Həcər,
Nəbi sağ-salamat bir azdan gələr.

Həcər

Nələr çəkdiyimi ürəyim bilir,
Bir gözüm ağlayır, bir gözüm gülür.

Çimnaz

Gül iki gözünlə, bir ürəyinlə.

Həcər

(*Gülür.*)

Qoy sən deyən olsun.

Çimnaz

Bax belə, belə...

Həcər

Çimnaz danışanda gülür ürəyim.

Qızlardan biri

Vallah, göz dəyməsin, yamanca qızsan.

Çimnaz

Qızlar, gəlin sizə bir mahnı deyim.

Qızlar

De gəlsin, de gəlsin.

Çimnaz

Dinməyin bir an.

(*Oxuyur.*)

İlk bahardan gözəl gülər
Qarabağın gözəlləri.
Yolçuları yoldan elər
Qarabağın gözəlləri.
Bal gəzdirər dodağında,
Mahnı deyər yaz çağında,
Çiçəklərin qucağında
Qarabağın gözəlləri.
Sevdiyinə sərin olmaz,
Dərdi, qəmi gözə almaz,
Kişilərdən geri qalmaz
Qarabağın gözəlləri.

Tapdıq

(*Papağını ata-ata gəlir.*)

Həcər, gözün aydın, Nəbigil gəlir.

Həcər

Şad xəbər olasan.

Çimnaz

Dərəyə bax bir.

Həcər

Qızıl samovarlı, qızıl tavalı,
Naçalniklə, pristavla davalı,
Deyin, çalğıçılar vursun qavalı,
Qoy sənə desinlər, ay nadan Nəbi,
Divanı yerindən oynadan Nəbi!

Nəbi, Mehdi, Vasili və başqa qaçaqlar çalğı müşayiətilə gəlirlər.

Həcər

Xoş gördük, a Nəbi!

Tapdıq

Xoş gördük səni.

Nəbi

Dostlarım doğrudan sevirmiş məni.

Qəhrəman

Deyəsən Nəbiyə düşüb qazamat,
Maşallah, kökəlib.

Nəbi

Sizə zarafat
Gəlməsin qapqara, daş kimi çörək.

Vəli

Niyə gecikdiniz? Danışın görək.

Nəbi

Qoy Mehdi danışsın.

Mehdi

Mən niyə, balam?

Vəli

Nəbi, danışmasan vallah, partlaram.

Nəbi

Elə ki, ayrıldıq biz qazamatdan,
Gördüm qan-tər axır sel tək Boz atdan.
Çapdı dalımızca atlı qazaqlar,
"Qoyma, vur" səsindən titrədi dağlar.
Çıxıb hər tərəfdən göbələk kimi
Düşmənlər hürürdü qart köpək kimi.

Vəli

Sonra? Sonra?

Qəhrəman

Sakit, dinməyin görək!

Nəbi

Dedim, bir qurban da verməyək gərək,
Baxdım ki, Boz atı dörd nala çapsam,
Onların əlindən mən nicat tapsam
Hər şey dəyişəcək bir an içində,
Üzəcək dostlarım al-qan içində.

Dəhşətli, qorxulu vuruşmalarda
Kişi, öz dostunu qoyarmı darda?!
Qıy vurdum, ay uşaq, tez yerə yatın!
Atın deyən kimi hamınız atın!
Qap-qatı bir duman basmışdı yolu,
Yağılar hasar tək kəsmişdi yolu.
Polad sinəmizi verib qabağa,
Cumduq gözümüzdən od yağa-yağa.
Saldıq pərən-pərən qudurğanları,
Sıçradı dörd yana qara qanları.
Qopduqca bədəndən düşmənin başı,
Çatıldı heyrətdən göylərin qaşı.
Bu vuruş, doğrudan böyük sınaqdı,
Hər yandan dolu tək güllələr yağdı.
Hər atəş açdıqca dostlarımla mən
Ayaqlar üzüldü üzəngilərdən.
Bulaşdı al qana çiçəklər, otlar,
Tük saldı qartallar, kişnədi atlar.
Atışma qızışdı, qopdu qiyamət!
Yerləri, göyləri bürüdü dəhşət!
Göz-gözü görmürdü, hər yan çən, duman,
Saysız yaralardan fışqırırdı qan.
At kişnəməsindən, güllə səsindən,
Qızmış aslanların hər nərəsindən
Sarsıldı qayalar, diksindi dağlar,
Qırıla-qırıla qaçdı qazaqlar.
Bu qoca aynalı gəlməsin gözə,
Çoxunu göndərdi gedər-gəlməzə.

Mehdi

Vuruş meydanında qana-qan dedim,
Basılmaz ömründə qəhrəman dedim.
Beş atlı üstümə yeridi yandan,
Ancaq baş tutmadı düşmənin fəndi.
Nəbi köməyimə yetişən zaman
Elə bil yerindən bir dağ tərpəndi!

Qəhrəman

Var olsun, var olsun qəhrəman Nəbi!
Min illər yaşasın mehriban Nəbi!

Nəbi

Qarışdı tərimə Boz atın təri...
Elliklə düşməni oturtduq geri,
Çaparaq atları, qovuşduq sizə.

Vəli

Nəbinin dostları gəlməsin gözə!

Nəbi

Hər igid yadında saxlasın gərək,
Köksüz bir ağacı tez yıxar külək!
Gəlin ürəklərdən bir səngər quraq,
Sönməsin ellərçün yanan o çıraq!

Mürsəl

Bir canım var, o da qurbandır elə!
Yaşımdan şikayət etmirəm hələ.

Qəhrəman

Yaxşı, Mürsəl dayı, ay cavan oğlan,
Bəs hanı Nəbiyə qoşduğun dastan?

Vəli

Lap yerinə düşdü, danış Nəbidən.

Mürsəl

Ondan yüz il desəm yorulmaram mən.

(*Saz çalıb oxuyur.*)

Nəbi qatıb qabağına, qovdu qorxaq dovşan kimi
Səlim bəyi, məlim bəyi, naçalniki, maçalniki.
Bir barmaqla Mahmud bəyin dartıb cırdı cəhəngini,
Pristavlar tökdü yerə tüfəngini, müfəngini.

(*Nəbiyə*)

Nəbi can, necədir? Döşünə yatdı?

Qəhrəman

Vallah, cır səsindən qulağım batdı.

Mehdi

Qoy indi aşıqlar, oxusun bir az.

Mürsəl

Ellərin büsatı aşıqsız olmaz.

Aşıq

Nəbinin bığları eşmə-eşmədir,
Papağı güllədən deşmə-deşmədir.
Nəbinin atını bir at keçmədi.
Deyirlər, qandalı açıbdır Nəbi,
Minib Boz atını qaçıbdır Nəbi.

Hamı aşıqları alqışlayır. Nəbi onlara pul verir.

Tapdıq

(*Diqqətlə baxır.*)

Bu gələn kim ola? Baxın, uşaqlar...

Vəli

Tək başına gəlir, burda bir iş var.

Vasili

Elçiyə oxşayır.

Tapdıq

Düzdür, tapmısan.

Qəhrəman

Qoy vurum, öldürüm.

Nəbi

Tələsmə, dayan.

Koxa

Mənə tapşırmışdır bu işi divan,
Bəylər nə deyibsə deyirəm mən də.

Mürsəl

Sən bunu görərsən bilirsən haçan?
Dəvənin quyruğu yerə dəyəndə!

Koxa

Təslim etməsəniz Nəbini, bilin,
Üzü gülməyəcək ömürlük elin.
Davasız, şavasız versəniz ələ
Dərdiniz, qəminiz qalmaz bir gilə.
Kəndə dönərsiniz adınız təmiz,
Qulluq alarsınız, dirçələrsiniz.

Vəli

Bizi nə bilmisən? Alçağın biri!

Qəhrəman

Namərdəm mən səni buraxsam diri.

(*Koxanı vurmaq istəyir, ona mane olurlar.*)

Mürsəl

Nəbi can, mən ölüm, sən dinmə görək,
Bunun cavabını özümüz verək.

Nəbi

Mən bir söz demirəm, özünüz bilin.

(*Kənara çəkilib dostlarının hərəkətinə diqqət yetirir.*)

Mürsəl

A koxa, nə yaman uzunmuş dilin...

Koxa

Məni ləngitməyin, nə oldu cavab?

Mürsəl

Bir az səbrini bas, mirzə qozqurab.

Koxa

Cavabı bu qədər uzatmaq olmaz!

Mürsəl

Qorxma, ağaların cavabsız qalmaz.

(*Düşünür və əlini belindəki qayçıya atır.*)

Koxa

Siz cavab axtarın, mən də əyləşim,
Bir əməlli-başlı bığımı eşim.

Mehdi

Buyur, burda əyləş, a koxa lələş.

(*Onu bir daş üstündə oturdur.*)

Mürsəl, gəl, koxanın bığlarını eş!

Mürsəl

Görüm ki, canını dərd, azar alsın,
Süpürgə bığların soxaya qalsın.

(*Koxanın bığlarını kəsib ovcuna basır.*)

Canın rahat oldu? Bax, cavab budur,
Al, bu da bir cavab, şıllaq atma, dur!

Koxa

Gec-tez alacaqlar bu heyfi sizdən.

Vəli

Bir anbar salam de bəylərə bizdən.
De ki, aldanmadı sözə qaçaqlar,
Onlar yuvanıza od vuracaqlar.

Koxa

Baş üstə...

Koxanı dolayaraq yola salırlar.

Nəbi

Sağ olun, qəhrəmansınız.

Tapdıq

(*Yüyürərək gəlir.*)

Nəbi...

Nəbi

Nə xəbər?

Tapdıq

Odur üç nəfər
Dırmanır dağa.

Nəbi

Mehdican, yoxla.
Gör kimdir gələn.

Mehdi

Öyrənərəm mən.

(*Gedir.*)

Nəbi

(*Qaçaqlara*)

Qardaşlar, aldığım xəbərə görə,
Üç naçalnik çıxıb bu gün səfərə.
Min atlı göndərib dağlara sarı
Tiflisin general qubernatoru.

Vasili

Qaçaqlar çörəyi burnuna yemir,
Buyurub gəlsinlər, dənlərik bir-bir.

Bu zaman Alı kişi iki kəndli ilə pərişan halda gəlir.

Nəbi

Ata... Nə üz verib?

Alı

Qurbanın olum,
Sən dözə bilməzsən bu dərdə, oğlum!
Dərdim var sinəmdə uca dağ kimi,
Yenə dayanmışam qoca dağ kimi.

Nəbi

Söylə...

Alı

Kəndimizi tutdular topa,
Başını itirdi bütün el-oba.
Dedilər, Nəbini tez verin bizə!

Əgər verməsəniz qan çıxar dizə.
Gərək görəydiniz namussuzları,
Saçından sürüyüb bizim qızları
Aparıb, getdilər qənimət deyə,
Haqqı tapdadılar həqiqət deyə.
Ucaldı göylərə oddan ləpələr,
Yandı beşiklərdə dilsiz körpələr.
Allahı köməyə çağırdıq, Allah
Bizi eşitmədi, dilim gəlmir, ah...

Nəbi

Bəs anam?

Alı

Soruşma.

Nəbi

Nə dedin? Necə?

Alı

Bütün varlıq dönür gözümdə heçə.

Nəbi

Vuruldu qəlbimə yeni bir yara.
Dünya gözlərimə görünür qara,
Nələr eşidirəm...

Alı

Pərvərdigara!..
Məni öldürəcək bu ağır yara.

Nəbi

Qıydılar canına, ana, can ana!
Qardaşlar, siz deyin, kim dözər buna?!

Mehdi

Ana, yazıq ana, bağışla məni,
Qoruya bilmədim yağıdan səni.
Yanında olsaydım dönüb aslana
Sənin cəlladını boyardım qana.

Nəbi

Ana dərdi, vətən dərdi, el dərdi
Yaralı bağrımı qana döndərdi.

Alı

Gəl, basım bağrıma, balacan, səni,
Xilaskar doğubdur bu dövran səni.
Çox bəlalar çəkdin cavan yaşında,
Əlin titrəməsin haqq savaşında!

Həcər

Nəbican, başını dağ kimi dik tut.
Gözünün yaşını kininlə qurut!

Nəbi

Ana, and içirəm ruhuna bir də,
Mən sənin qanını qoymaram yerdə!

İşıq sönür və yanır. Hamı yatmış. Nəbi sıldırım qayanın başında dayanıb ətrafı seyrə dalmışdır. Həcər ağır addımlarla gəlir. Nəbi xəyal aləmindən ayılır.

Həcər

Nəbi, yatmamısan?

Nəbi

Bu vaxtda yatmaq!
Kim bilir, sabaha kim sağ çıxacaq,
Başımız üstündə tutmuşdur qərar
Yenə qan-qan deyən qara buludlar.
Onu yox etməsək qan bahasına
Bir xitam verilməz elin yasına.

Həcər

Yox, boyun əymərik versək də qurban!
İgid üstünlüyü qazanmır asan.

Nəbi

Hər qurban verdikcə alışır sinəm,
Dolanır başıma bütün bu aləm.

Həcər

Nəbi, qadan alım, bu sınaq günü
Qara fikirlərlə yorma özünü.

Nəbi

Düşünüb bayaqdan tökmüşəm tədbir,
Gərək sinə gərək düşmənə əlbir!
Azadlıq yolunda şərəfdir gerçək
Min dəfə dirilib, min dəfə ölmək!

Həcər

Gəl basım bağrıma, Nəbican, səni,
Təzədən dünyaya gətirdin məni.
Gəl, bir qədər dincəl.

Nəbi

Yox, Həcərciyim,
Ömrümün bəzəyi, gülüm, çiçəyim...
Baxtımın ulduzu, ellər gözəli,
Bir ağ gün görmədin mənə gələli.
Nə gərdənlik taxdın, nə üzük taxdın,
Min kərə ölümün gözünə baxdın.
Ellərin yasında bağlayıb qara,
Özünü vətənçin atdın odlara.
Ulduzlar şahiddir, demirəm yalan,
Gözümsən, özümsən, can sirdaşımsan.
Yenə bardaş qurub ürəyimdə qəm,
Mən sənin yanında xəcalətliyəm.

Həcər

Nəbi, nə deyirsən? Ağıllı danış!
Məgər ürəyimlə deyilsən tanış?
Çıxmışam bu yola öz xoşumla mən,
Durmuşam yanaşı sirdaşımla mən.
Gəl qara günləri gətirmə yada.
Bu ucsuz, bucaqsız dərdli dünyada
Ağlayaraq birgə, gülərik birgə.
Yaşayırıq birgə, ölərik birgə...

Nəbi

Elədir, gözəlim, canım, ciyərim,
Ürəyi qar kimi ləkəsiz pərim.
Seyr edib vətəni, deyirəm artıq
Günəşli günlərin qarşısındayıq!

Vasili

(Tələsik gəlir.)

Nəbi, Nəbi!

Nəbi

Nə var?

Vasili

Gəldim xəbərə.
Qaynayır qazantək yenə dağ, dərə,
Yolların üstünü alıb tozanaq,
Çapır üstümüzə bir sürü qazaq.

Qəhrəman

(*Gəlir.*)

A Nəbi, qazaqlar yaxınlaşdılar,
Sel kimi, yel kimi dağı aşdılar.

Nəbi

Eşidin əmrimi, yatın səngərə,
Gülləni atmayın boş, nahaq yerə!

Vəli

Düşmən üç tərəfdən eləyir hücum.

Nəbi

Həcərim, yubanma, sol səngərə cum!
Sənə tapşırılır, Vəli, sağ tərəf,
Dostlar, hamınıza bəllidir hədəf.
Əvvəl başçıları alın nişana,
Döndərin onların bağrını qana!

Mehdi

İgidlər, irəli dalımca gəlin!
Yağının bağrını xəlbir tək dəlin!

Atışma başlanır. Mehdi vurulur.

Aman, Nəbi, ata...

Alı

(*Onun başını dizi üstə alır.*)

Kim vurdu səni?

Mehdi

Anamın yanında basdırın məni.

Alı

Ey fələk, gülmədim sayəndə bir an,
Qubarım dağlardan böyükdür mənim.
Dərdimin üstünə dərd qoydu zaman,
Belimi sındıran bu yükdür mənim!

Nəbi

(*Siyirməqılınc özünü qardaşının üstünə atır.*)

Qırıldı Nəbinin qolu, qanadı,
Aman, ürəyimin başı qanadı.
Sən ki, qartalıydın bizim dağların,
Nə üçün yumuldu göz qapaqların?!

Vasili

Düşmən zor göstərir dörd bir tərəfdən...

Nəbi

Gəlirəm, gəlirəm, ölməmişəm mən!

PƏRDƏ

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Dağlarda düşmən qərargahı. Polkovnik Slavçinski, Səlim bəy, Mahmud bəy, Koxa və qeyriləri. Ətrafda vuruşma gedir.

Mahmud bəy

Yaman zor göstərir qaçaqlar yenə,
Qurbanlar istəyir bu dağlar yenə.

Naçalnik

Gəl mənə bu qədər tökmə dil, ağız,
Bir ovuc mujiklə bacarmırsınız!
Yox, belə bilməzdim Mahmud bəy səni,
Yetər, çıxartmayın özümdən məni!

Mahmud bəy

Doğru sözə, nə söz, güclüdür düşmən,
Polkovnik, başımı itirmişəm mən.
Doğrusu, halımız yamandır, yaman.

Naçalnik

Səndən gözləməzdim, sözündən utan!
Mahmud bəy, özünə ürək ver, ürək!..

Mahmud bəy

Vallah, məhv olarıq gəlməsə kömək.

Naçalnik

Mahmud bəy, nə kömək? İgidlərə bax!
Bəylərə batarmı yüz motalpapaq?
Bu haqda bir qədər düşünün dərin,
Kəsin qabağını o asilərin
Dəmirdən, poladdan bir hasar kimi,
Bəli, bu sıldırım qayalar kimi!

Səlim bəy

(*Gəlir.*)

Polkovnik, nə edək?

Naçalnik

Nə olub məgər?

Səlim bəy

Getdi əlimizdən ən qabaq səngər,
Elə bil hamısı dəlidir, dəli...
Qırıla-qırıla cumur irəli.

Naçalnik

Qorxmayın, vuruşun, vallahi sizdən
Birbaş Peterburqa yazacağam mən.

Qazaq təngnəfəs gəlir.

Qara xəbərləmi gəlmisən sən də?

Qazaq

Qaçaqlar girdilər yuxarı kəndə.

Naçalnik

Sus, itin balası, itil, sərsəri,
Tez olun, onları oturdun geri!

Qazaq gedir.

Mahmud bəy

Vəziyyət ağırdır, polkovnik, düşün,
Bəs nə vaxt gələcək Tiflisdən qoşun?

Naçalnik

Bu qoşun söhbəti əbəs deyilmi?
Mən özüm burdayam, bu, bəs deyilmi?

Mahmud bəy

Bu doğrudur, lakin...

Naçalnik

Yeri deyil, sus!..

Səlim bəy

O gün beş yüz atlı boyun oldunuz,
Bu günsə davanın qızğın çağında
Dodaq büzürsünüz kömək haqqında.
Biz sizə güvənib girdik savaşa,
Qorxuram, arzumuz yetməsin başa.

Naçalnik

Kömək, kömək, kömək... Sözünə bir bax!
Bu haqda danışmaq nahaqdır, nahaq.
Onlardan on dəfə çoxsunuz ki siz,
Nə cürətiniz var, nə qeyrətiniz!
Ağalar, inanın, budur həqiqət,
Udar bu davanı hünər, cəsarət!

Səlim bəy

Mahmud bəy, yubanma, sənədir ümid,
Yanınca götürüb bir dəstə igid
Tez dələduzların ver cəzasını.
Yerlə yeksan elə, yurd-yuvasını!

Mahmud bəy

Divan tutacağam o azğın kəndə,
Rəhmim gəlməyəcək körpələrə də.
İnanın, onlara qan uddurmasam,
Böyükdən kiçiyə tamam qırmasam,
Alt-üst eləməsəm yuvalarını,
Külə döndərməsəm obalarını,
Mahmud bəy deyiləm, inanın mənə!

Naçalnik

Afərin, Mahmud bəy, afərin sənə!

Mahmud bəy gedir.

Koxa

Məni də yerimdən dəbərdir qisas,
Gedək, özümüzçün atışaq bir az.

(*Gedir.*)

II Qazaq

(*Gəlir.*)

Düşmən səngərindən qoca bir qaçaq
Bizim qazaqları səslədi rusca.
Keçdi o tərəfə iyirmi qazaq,
Polkovnik, şübhəsiz rusdur o qoca.

Naçalnik

Ya ölü, ya diri, keçirin ələ.
Başına min manat qiymət qoyuram.

Qazaq gedir.

Səlim bəy

Naçalnik, ora bax, çevrilib yelə
Qazaqlar geriyə çəkilir tamam.
Əgər bu təpə də gedərsə əldən
Yaxa qurtarmarıq əsla əcəldən.

Polkovnik durbinlə döyüşü seyr edir. O həyəcan və təlaş içindədir.

Naçalnik

Dostum, qoy sənin tək vuruşsun hamı,
Əldən buraxmayın bu istehkamı!
Artıq aydın oldu vəziyyət mənə,
Kömək çatdıraram tezliklə sənə.

(*İki qazaqla aradan çıxır.*)

Səlim bəy

Get, get! İt canıymış Səlimin canı,
Vaz at dovşan kimi, dil pəhləvanı!

Koxa

(*Vahiməylə gəlir.*)

Evimiz yıxıldı, atamız yandı,
Səlim bəy, gəl qaçaq, tez ol, amandı!

Səlim bəy

Nə dedin?

Koxa

Gəl qaçaq.

Səlim bəy

Anqırma, heyvan!

Koxa

Ayrı çarə yoxdur, sözümə inan.
Nəbi dəstəsiylə cumur yel kimi,
Gəlir üstümüzə daşqın sel kimi.

Səlim bəy

Gör kimə vermişəm süfrəmdə çörək,
Gör kimdən ummuşam özümə kömək,
Gör kimə inanıb, bel bağlamışam,
Gör kimi qapımda it saxlamışam.

Koxa

Səlim bəy... gəlirlər... Mən qaçdım.

Səlim bəy

Dayan!..
Alçaq, al payını!..

(*Vurur.*)

Koxa

Ölürəm, aman...

Səlim bəy qaya dibində atəş açır, Nəbi yüngül yaralanır. Nəbi də atır. Səlim bəyin gülləsi qurtarmışdır. Tapançanı Nəbiyə tərəf tuşlayır və başını qurtarmağa can atır.

Nəbi

(*Ətrafa səslənir.*)

Həcərim, sağa cum, qurbanın olum.

(*Qaçaqlara*)

Başınıza dönüm irəli, hücum!..

Səlim bəyin hər yandan yolu kəsildiyindən qayaların dibində geri çəkilərkən Nəbi ilə üzbəüz olur.

Nəbi

Aha, xoş görmüşük Səlim bəy səni,
Niyə öldürmədin vaxtında məni?

(*İstehza ilə*)

Artıq əlimdəsən, bir an içində
İndi üzəcəksən al qan içində.

Səlim bəy

İgid qan-qan deməz gələndə üstün,
Nəbi, söz verirəm kişi tək bu gün,
Bir də əl qaldırsam mən sənə...

Nəbi

Gecdir.
Hesabı çürüdək, bu, son görüşdür.

Səlim bəy

Nəbi, bir fikirləş, səni görərəm,
Ağırlığın qədər qızıl verərəm.

Nəbi

Yun murdar ağzını, buna bax, buna!

Səlim bəy

Batırma əlini nahaqdan qana.
Sənə neyləmişəm?

Nəbi

(*İstehza ilə*)

Heç bir şey... Qorxaq!
Yanır bütün aləm, ətrafına bax.
Mənəm, mənəm deyib söz başında sən,
Boğdun yoxsulları göz yaşında sən.
Nə dövlətdən doydun, nə qandan doydun,
Dərdli anaların canına qıydın.
Çevirdin zindana vətən mülkünü,
Boyadın al qana vətən mülkünü.
Mən ellər adından almasam qisas
Nakam ölənlərin ruhu şad olmaz!

Səlim bəy lapdan xəncərə əl atmaq istərkən Nəbi onu vurur. Qaçaqlar səhnəyə doluşur.

Alı

Bu dərdli torpağın çörəyi sənə
Halal olsun, bala!

Həcər

(*Gəlir.*)

Düşməndən yenə
Xeyli əsir aldıq.

(*Onu bağrına basır.*)

Alı

Qəhrəman qızım,
Gəl, öpüm alnından, mehriban qızım!

Vasili

Heyif ki, polkovnik çıxdı aradan,
Onu parça-parça elərdim, inan.

Mürsəl tüfənginin başına Koxanın papağını keçirib oynaya-oynaya gəlir.

Vəli

Söylə, Mürsəl kişi, bu nə oyundur?
Kimin papağıdır bu papaq

Mürsəl

Gen dur!
Əclaflıq, məclaflıq çanağıdır bu,
Gorbagor Koxanın papağıdır bu!

(*Papağı yerə çırpıb təpikləyir.*)

Nəbi

Qaçaqlar, qəhrəmanlar, düşmən basıldı, ancaq,
Dava qurtarmamışdır, unutmasın hər qaçaq.
Dostlarım, arxayınlıq əsla yaraşmaz bizə,
Düşmən qüvvə toplayıb gələcək üstümüzə.
Ən dəhşətli, ən ağır döyüşlər qabaqdadır!
Ağ günümüz, baxtımız bu ana torpaqdadır!

"Koroğlunun dəliləri" mahnısı altında qaçaqlar hərəkət edirlər.

Alı

Get, oğlum, get, mənim dağlar qartalım,
Vuruş aslan kimi, qadanı alım.
Get, sənə desinlər, ay Qaçaq Nəbi!
Dostları özündən ay qoçaq Nəbi!

PƏRDƏ

1940-1960

DURNA

Üç pərdəli musiqili komediya

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Murad	– briqadir (aşıq)
Durna	– kolxozçu (briqadir)
Kərim dayı	– Durnanın atası
Nisə	– Durnanın anası
Qəmər	– kolxozçu
Hilal	– kolxozçu
Dursun	– kolxozçu (tənbəl)
Nəcəf	– Dursunun atası
Şərəf	– Dursunun anası
Lalə	– kolxozçu
Kolxozçular	

BİRİNCİ PƏRDƏ

Dağ ətəyi. Çay kolluqları görünür. Bir ağac altında çayxana.Bir tərəfdə qapan var. Qızlar səbətlərdə çay yarpaqları gətirib təhvil verirlər. Durna gəlir. Uzaqdan gələn aşıq Muradın səsinə qulaq asır.

Durna. Odur... O çaldıqca ürəyim yerindən oynayır. Elə bil bu dağlar, bu çəmənlər, güllər, çiçəklər mənim ürəyimlə birgə gülür. (*Oxuyur.*)

Yar çalır, qəlbimin teli oynayır,
Hər teldə aşığın əli oynayır.
Baharın çiçəyi, gülü oynayır,
Çal aşıq, sənin o, sazına qurban,
Gəl cavan ömrünün yazına qurban.